

หน่วยที่ 9 การเมืองยุคดิจิทัล (Digital Politics)

โลกและสังคมร่วมสมัยได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ตลอดมาจนถึงปัจจุบันด้วยแรงขับเคลื่อนสำคัญหลายประการ กระแสการเปิดเสรีและเชื่อมต่อหลายภาคส่วนของหลายสังคมเข้าหากันได้ถูกพัฒนาในหลายมิติ บนเส้นทางต่อเชื่อมของเทคโนโลยีการสื่อสารความสามารถและความเร็วสูงซึ่งถูกพัฒนาเร่งความเร็ว ตลอดจนความซับซ้อนในการเชื่อมต่อขึ้นหลายเท่าตัว เพื่อรองรับทุกกิจกรรมของชีวิตในศตวรรษที่ 21 และยังคงครอบคลุมไปถึงชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง ของผู้คนในสังคมร่วมสมัยของเราอย่างกว้างขวางทั่วถึงไปตามการต่อเชื่อมอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

อำนาจ พลัง การครอบงำควบคุมปกครองและต่อต้าน ขบวนการเคลื่อนไหวและรูปแบบของปฏิบัติการบนพื้นที่การสื่อสารร่วมสมัยที่เกิดขึ้นตามมาพร้อมกันทำให้การเมืองยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงจากการเมืองในยุคก่อนหน้า การเมืองของสังคมประชาธิปไตยยุคก่อนหน้าที่สื่อวิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์เคยมีบทบาทสำคัญ กำลังแพร่กระจายขยายวงไปสู่การเมืองบนโครงข่ายอินเทอร์เน็ต บนฐานรากแพลตฟอร์มการสื่อสารแบบใหม่ (platforms) ของผู้มีอำนาจรายใหม่ พร้อมไปกับแนวรบดั้งเดิมในพื้นที่ทางกายภาพ ที่ขยายออกไปสู่แนวรบบนพื้นที่ไซเบอร์ (cyberwarfare) การเมืองยุคดิจิทัลจึงเป็นความสนใจหลักของเนื้อหาในหน่วยการศึกษานี้ ที่จะชวนให้ผู้อ่านได้สำรวจปริณทลทางความรู้ของการเมืองในสังคมร่วมสมัยของเราเกือบทั้งโลกนี้ไปด้วยกัน

การศึกษาการเมืองดิจิทัล

ในปัจจุบันที่เทคโนโลยีการสื่อสารได้กลายมาเป็นฐานเชื่อมโยงผู้คน การวิเคราะห์การเมืองร่วมสมัยของเราจึงต้องเข้าใจลึกถึงในมิติทางการเมือง และชีวิตทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากตั้งแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งอำนวยความสะดวกให้มีการสื่อสารสองทางจากโปรแกรมเว็บเบราว์เซอร์ การเชื่อมต่อเครือข่ายสังคม ซึ่งนำมาถึงเนื้อหาจากผู้ใช้งานจำนวนมาก และสื่อภาคประชาชน (citizen journalism) ถึงอย่างนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าพื้นที่อินเทอร์เน็ตเป็นของมวลชนอย่างแท้จริงแต่ฝ่ายเดียว ในอีกด้านจากฟากฝั่งของประชาชนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไป กลุ่มทุนธุรกิจ ผู้มีอำนาจและขีดความสามารถทางเทคโนโลยีสารสนเทศทั้งในระดับประเทศและระดับโลกของต่างก็มุ่งเข้ายึดกุม สร้างอิทธิพล หาประโยชน์จากสังคมบนพัฒนาการของพื้นที่นี้ไปด้วยกัน การเมืองยุคดิจิทัลจึงมีมิติความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนขนานไปกับสังคมจริงอีกด้วย

ตอนที่ 1 นิยาม ขอบข่าย และปฏิบัติการดิจิทัลกับการเปลี่ยนวิถีชีวิต

ในเชิงความหมาย “ดิจิทัล” (Digital) ในการสะกดตามแบบแผนหรือ “ดิจิตอล” ในคำอ่านเสียงภาษาไทยทั่วไป คำว่าดิจิทัลมีที่มาจากแหล่งเดียวกันกับคำว่า digit และ digitus (ภาษาละตินแปลว่านิ้ว) เพราะนิ้วมือมักจะใช้สำหรับการนับจำนวน โดยตัวเองเป็นคำคุณศัพท์ขยายความโดยมีศัพท์บัญญัติความหมายว่า “เชิงเลข” ในทฤษฎีข้อมูลหรือระบบข้อมูล (Information system) เป็นวิธีแทนความหมายของข้อมูล

หลายรูปแบบให้เป็นในรูปแบบของตัวเลข โดยเฉพาะเลขฐานสอง ที่ไม่ต่อเนื่องกัน (0 และ 1) ซึ่งต่างจากระบบ “แอนะล็อก” (Analog) หรือ “อนาล็อก” ที่ใช้ค่าต่อเนื่องหรือสัญญาณแอนะล็อกซึ่งเป็นค่าต่อเนื่อง เหมือนคลื่นเสียงตามธรรมชาติ ที่อาจถูกส่งออกไปในระยะทางหนึ่งได้ตามกำลังส่ง อย่างเช่นสัญญาณวิทยุหรือโทรศัพท์ก่อนยุคดิจิทัล ถึงแม้ว่า การแทนความหมายเป็นดิจิทัลจะไม่ต่อเนื่อง แต่ลักษณะของข้อมูลเชิงตัวเลข ก็ทำให้ส่งข้อมูลได้อย่างไม่ผิดเพี้ยน โดยไม่ต้องการขยายหรือทวนสัญญาณในระยะไกล ด้วยเครื่องมือดิจิทัล ข้อมูลในโลกแห่งความเป็นจริงจะถูกแปลงเป็นรูปแบบตัวเลขฐานสองเช่นในเสียงออดิโอดิจิทัลและการถ่ายภาพดิจิทัล เพื่อส่งผ่านช่องทางสัญญาณที่อาจใช้สายเคเบิลหรือผ่านคลื่นความถี่ในอากาศ ข้อมูลที่ถูกแปลงความหมายด้วยเครื่องรับสัญญาณปลายทางอย่างเช่นโทรศัพท์เคลื่อนที่ อาจเป็นสื่อได้หลายรูปแบบ (multimedia) นอกจากเสียงสนทนา เช่นตัวหนังสือ ภาพและเสียง รวมถึงการส่งสัญญาณหลายรูปแบบกลับไปมาระหว่างผู้ใช้ เทคโนโลยีดิจิทัลในยุคก่อนอินเทอร์เน็ตจะเข้ามามีบทบาทอาจดูตัวอย่างจากการใช้รหัสมอร์สส่งโทรเลขหรือระบบไฟเปิด-ปิดเพื่อส่งสัญญาณระยะไกล ซึ่งเทคโนโลยีในปัจจุบันได้พัฒนามากกว่าหลายล้านเท่าตัวในเรื่องของระยะทาง ความเร็ว และจำนวนของข้อมูลที่ถูกส่งผ่านกันไปในปัจจุบัน อย่างเช่นกล้องถ่ายรูปด้วยฟิล์มที่เก็บข้อมูลภาพจริง เราสามารถส่งดูภาพได้ การทำซ้ำ (copy)

เทคโนโลยีการสื่อสารในยุคแรกก่อนยุคดิจิทัลจึงเป็นยุคของผู้ยึดกุมแหล่งส่งสัญญาณ ผู้ชมผู้ฟังจำนวนมามีเพียงเครื่องรับสัญญาณวิทยุหรือโทรศัพท์ทางเดียวจากสถานีส่ง สายโทรศัพท์ก็เพียงใช้ส่งเสียงสนทนาผ่านกันได้มาหลายทศวรรษก่อนจะเข้าสู่ยุคดิจิทัล (Digital age) ที่เติบโตพร้อมกับพัฒนาการทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำคัญคือการเปิดใช้อินเทอร์เน็ตทางการพาณิชย์แก่สาธารณะชนทั่วไปในปีค.ศ. 1995 (พ.ศ. 2538) ในประเทศสหรัฐอเมริกา อันเป็นช่วงเวลาที่เครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลและอุปกรณ์ในการต่อเชื่อมเริ่มมีราคาถูกลงจากอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาเทคโนโลยีขึ้นอย่างรวดเร็วขึ้น ผู้ใช้คอมพิวเตอร์จำนวนมากตามองค์กรบริษัทและบ้านเรือนที่เริ่มมีคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลกันมากขึ้นจึงต่อเชื่อมสัญญาณอินเทอร์เน็ตและก้าวเข้าสู่ “ยุคของข้อมูลและข่าวสาร” (Informational Age) อย่างเต็มตัว การติดต่อสื่อสารที่ติดต่อได้ทุกที่ทุกเวลาเพื่อเข้าหาการบริโภคข้อมูลผ่านเครือข่ายข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตจึงกลายเป็นวิถีของสังคมสมัยใหม่ตั้งแต่ก่อนเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ “ยุคดิจิทัล” จึงมีความหมายทางสังคมกว้างจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่เชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกันอย่างไม่เคยมีมาในยุคก่อนหน้า เพราะพัฒนาการของอินเทอร์เน็ตได้เปิดช่องให้เกิดปฏิสัมพันธ์หลายทิศทางจากผู้ไป ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงเกิดขึ้นบนพื้นที่อินเทอร์เน็ตและวิถีชีวิตจริงของคนในสังคมที่ขนานกันไป

อินเทอร์เน็ต: เทคโนโลยีแห่งศตวรรษที่ 21¹

“อิน-เตอร์-เน็ต” ในเสียงคำอ่านทั่วไป และ “อินเทอร์เน็ต” ที่บัญญัติอย่างเป็นทางการเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีสำคัญของโลกช่วงปลายศตวรรษที่ 20 อินเทอร์เน็ต (internet) ซึ่งเป็นคำ

---

¹ จอห์น บาร์โลว์. ‘ความเป็นพลเมืองดิจิทัล: พลเมืองแห่งศตวรรษที่ 2,’ *พลเมืองดิจิทัล*. สืบค้นจาก <https://thaidigizen.com/digital-citizenship/ch1-digital-citizenship/>

ผสมระหว่าง interconnected (ที่เชื่อมต่อ) กับ network (เครือข่าย) คือระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกันทั่วโลกจนเกิดเป็น “เครือข่ายของเครือข่าย” (network of networks) ซึ่งทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตไม่ว่าจะใช้งานผ่านคอมพิวเตอร์เครื่องใดในโลกก็สามารถเข้าถึงข้อมูลจากเครื่องคอมพิวเตอร์อื่นๆ รวมถึงสามารถสื่อสารกับผู้ใช้คอมพิวเตอร์เครื่องอื่นๆ ได้โดยอาศัยภาษาคอมพิวเตอร์ที่เป็นมาตรฐานกลางร่วมกัน

บนรากฐานในระดับการใช้งาน คล้ายกันกับการขุดตึ๊งสาธารณูปโภคอย่างเช่นน้ำประปาหรือไฟฟ้า ผู้ใช้จะได้รับการเชื่อมต่อเข้ากับระบบท่อส่งน้ำ สายส่งไฟฟ้า สัญญาณโทรศัพท์ สัญญาณอินเทอร์เน็ตทั้งผ่านสายหรือไร้สาย อินเทอร์เน็ตก็คือโครงสร้างพื้นฐานหรือช่องทางส่งผ่านสัญญาณของการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ อีเมล โซเชียลมีเดีย บล็อก วิดีโอสตรีมมิ่ง ระบบการส่งข้อความทันที (instant messaging) บริการโทรศัพท์ผ่านอินเทอร์เน็ต (Voice over Internet Protocol หรือ VOIP) กระดานข่าวออนไลน์ และอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างช่องทางการสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูลในราคาที่ถูกลง แต่ยังเป็นเครื่องมือในการปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม และการสร้างความร่วมมือระหว่างกันในระดับโลกอีกด้วย

อินเทอร์เน็ตกับการปฏิบัติทางเทคโนโลยี

เราอาจมองอินเทอร์เน็ตในการเปลี่ยนแปลงได้อย่างน้อยในสองมิติสำคัญ ได้แก่ 1) อินเทอร์เน็ตในฐานะเป็นการปฏิวัติด้าน “เทคโนโลยี” การสื่อสาร นั่นคือความสามารถเฉพาะตัวในทางเทคโนโลยีของอินเทอร์เน็ตนั้นถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ความรู้และความสนใจของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทำให้อินเทอร์เน็ตกลายเป็นสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เราใช้เวลาอยู่ด้วยมากที่สุด และ 2) อินเทอร์เน็ตในฐานะการปฏิบัติที่นำไปสู่ “ผลลัพธ์ทางสังคม” ใหม่ๆ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ไปจนถึงระดับชีวิตประจำวันของผู้คน เหมือนการคิดค้นและแพร่หลายของไฟฟ้าหรือระบบประปาสาธารณสุขได้ยกระดับคุณภาพชีวิต รวมถึงปรับเปลี่ยนวิถีและวัฒนธรรมหลายสังคมร่วมสมัยให้เป็นสังคมสมัยใหม่ อินเทอร์เน็ตกำลังรองรับการปรับเปลี่ยนทางสังคมขนาดใหญ่อยู่ในเกือบทุกพื้นที่ทั่วโลก ประชากรอินเทอร์เน็ตอันอยู่ในแนวโน้มที่มีแต่จะเพิ่มจำนวนขึ้นจะเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ไปด้วยกันถึงถึงในระดับปัจเจก และกว้างขวางถึงการเมืองในระดับโลก

เราอาจสรุปคุณสมบัติด้านการสื่อสารของอินเทอร์เน็ตที่แตกต่างจากเทคโนโลยีการสื่อสารก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ โทรเลข ภาพยนตร์ โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ ได้ดังนี้

1) อินเทอร์เน็ตทำให้ทรัพยากรสื่อสารนั้นมีราคาถูกและไม่ได้เป็นทรัพยากรที่จำกัดแต่ในมือผู้มีอำนาจเพียงไม่กี่คนอีกต่อไป ยกตัวอย่างเช่น ในสมัยก่อนหากต้องการเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์สักแห่ง เราต้องมีทุนจำนวนมหาศาล รวมถึงอาจต้องมีเส้นสายทางการเมือง เราถึงจะได้สิทธิในการใช้คลื่นความถี่ที่มีอยู่จำกัด แต่ทุกวันนี้ แค่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต เราก็สามารถสร้างช่องของตนเองผ่านทางยูทูปได้ คุณสมบัตินี้ทำให้บางครั้งอินเทอร์เน็ตถูกเรียกว่า เทคโนโลยีที่สร้างประชาธิปไตยในการสื่อสาร เพราะแทบทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรสื่อสารได้

2) อินเทอร์เน็ตทำให้การสื่อสารไร้พรมแดนและก้าวข้ามข้อจำกัดเชิงพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการไหลเวียนของสารสนเทศไปทั่วโลก เกิดการเรียนรู้ข้อมูลและแนวคิดที่หลากหลาย รวมถึงช่วยสร้างความร่วมมือในระดับโลก

3) เทคโนโลยีเว็บ 2.0 ทำให้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่เปิดให้ผู้ใช้ปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายข้อมูล บุคคล สถาบันต่างๆ ได้ในระดับที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน

4) อินเทอร์เน็ตเปิดโอกาสให้ผู้ใช้กลายเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง แทนที่จะเป็นผู้รับข้อมูลด้านเดียวเหมือนสื่อโทรทัศน์หรือวิทยุ (สื่อมวลชนแบบเดิมมีรูปแบบการสื่อสารแบบ one-to-many หรือการส่งข้อมูลจากจุดหนึ่งไปยังมวลชน) อีกทั้งยังสามารถเผยแพร่เนื้อหาดังกล่าวไปยังกลุ่มคนในวงกว้างได้ (เรียกคุณสมบัตินี้ว่า mass self-communication หรือการสื่อสารโดยคนธรรมดาไปยังมวลชน) ความสามารถทางเทคโนโลยีเช่นนี้สนับสนุนวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมให้งอกงามยิ่งขึ้น

5) การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่อย่างสมาร์ตโฟนทำให้เราสามารถเชื่อมต่อได้ทุกที่ทุกเวลา ทุกอุปกรณ์ ส่งผลให้อินเทอร์เน็ตแทรกซึมเข้าไปในทุกกิจกรรมของชีวิตเรา

6) อินเทอร์เน็ตเปิดให้ผู้ใช้สามารถปรับการสื่อสารให้สอดคล้องกับความต้องการส่วนบุคคล (personalization) บางครั้งโดยการเลือกของผู้ใช้เอง และบางครั้งก็ผ่านการคัดกรองโดยอัลกอริธึม เช่น อินเทอร์เน็ตจะเลือกให้เราว่าเราชอบอ่านหนังสือหรือฟังเพลงแบบไหนโดยคาดเดาจากพฤติกรรมในโลกออนไลน์ของเรา ซึ่งก็ทำให้ผู้ควบคุมระบบอย่างเช่นเจ้าของเว็บไซต์หรือบริการมีข้อมูลของผู้ใช้เพื่อไปหาประโยชน์ทางธุรกิจต่อไปได้อันเป็นผลกระทบที่มักมีอยู่ด้วยกัน

ตอนที่ 2 ความเป็นการเมือง (the political)

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศอันเป็นผลกระทบที่ตามมาจากกระแสโลกสำคัญสองประการอันได้แก่กระแสโลกาภิวัตน์และแรงขับเคลื่อนทางเทคโนโลยี ทำให้สังคมระดับชั้นแบ่งชนชั้นได้เริ่มคลายความแข็งแกร่งและหันสู่ความยืดหยุ่นในความสัมพันธ์มากขึ้น ความเป็นสังคมเครือข่ายของข้อมูลข่าวสารและระบบสารสนเทศเป็นสภาวะการเปลี่ยนผ่านที่หลายสังคมกำลังเผชิญอยู่ อำนาจในระดับชั้นแบบระบบข้าราชการยังมีความสำคัญในการสั่งการและควบคุมอยู่ในสายการบังคับบัญชาในแนวดิ่ง แต่อำนาจในแนวนอนผ่านสังคมเครือข่ายสมัยใหม่ก็สร้างความวิตกกังวลต่ออำนาจในโครงสร้างเดิมได้ อำนาจจึงมีลักษณะเปลี่ยนไป ดังเช่นที่ ไบรอัน แมคแนร์ (Brian McNair) (2006) อธิบายว่าอำนาจในโลกโลกาภิวัตน์ของสื่อมีความลื่นไหลและเปราะบางเป็นอย่างยิ่ง ลักษณะดั้งเดิมของอำนาจที่เคยเป็นอยู่ไม่อาจจะถูกรวมโดยชนชั้นปกครองซึ่งเคยมีอำนาจอยู่ก่อนในโครงสร้างได้อีกต่อไป แมคแนร์ชี้ว่าผลสืบเนื่องของการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดความโกลาหลทางวัฒนธรรม (Cultural Chaos)

ไม่ต่างกันมากนักจากมุมมองของ โจเซฟ ไนย์ จูเนียร์ Joseph S. Nye, Jr.² นักทฤษฎีการเมืองโลกพยายามอธิบายอำนาจในรูปแบบใหม่ร่วมสมัยที่เรียกว่า อำนาจละมุน (Soft power) ที่จะลึกลับและชาญฉลาดกว่าอำนาจแข็งแบบเก่า โมยเชส นาอิม (Moises Naim) ก็ชี้ประเด็นเดียวกันอย่างมีความหวังเรื่องพลัง

² Joseph S. Nye, Jr. 2011. *The Future of Power*. New York, NY: Public Affairs.

อำนาจที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ที่นักวิชาการแนวมวลชนจะหวังให้กระสพัดจากตะวันตกสู่ตะวันออก จากเหนือสู่ใต้ จากบริษัทใหญ่สู่กิจการเกิดใหม่ จากจอมเผด็จการสู่ประชาชนบนท้องถนนและพื้นที่ไซเบอร์³ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองต่อสังคมเครือข่ายร่วมสมัยของ มานูเอล คาสเทล (Manuel Castells) ซึ่งมีมุมมองพื้นฐานในการจัดเรียงตัวกระชับอำนาจใหม่ ที่จะต้องมาเข้าใจรูปแบบของสังคมใหม่ที่โยงใยกันเป็นเครือข่ายใหญ่น้อย ผ่านจุดเชื่อมต่อของสังคมใหม่ในเครือข่าย มากกว่าจะเป็นลำดับชั้นที่เคยสั่งการและตรวจสอบได้ง่ายจากเบื้องบน ในสังคมเครือข่ายนี้ ผู้กุมการต่อเชื่อมของเครือข่ายมาก มีอำนาจบนสายสัมพันธ์มากคือผู้มีอำนาจที่แท้จริง ยุคสมัยของการสื่อสารสารสนเทศจึงสร้างให้พื้นที่ในโลกของข้อมูลข่าวสาร หรือพื้นที่ไซเบอร์ (Cyberworld) กลายเป็นพื้นที่การเมืองไปด้วย

ในระดับปัจเจก มิติการใช้งานและใช้ชีวิตของปัจเจกในโลกอินเทอร์เน็ตทำให้เนื้อหาและกิจกรรมบนโลกไซเบอร์มีความหลากหลายกว่ามิติทางการเมืองเพียงด้านเดียว ทั้งนี้รวมถึงวิถีทางเลือกในการบริโภคและสร้างเสริมอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน เสาะแสวงหาเรื่องบันเทิงสนทนาและข้อมูลข่าวสารความรู้ทั่วไป แต่ความเป็นการเมืองก็อาจเป็นส่วนหนึ่งของกระแสสังคมที่แทรกตัวเข้ามาในหลายเนื้อหาในหลายพื้นที่ การปฏิสัมพันธ์ในข้อมูลเนื้อหาทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นได้เหมือนในเรื่องทางเศรษฐกิจหรือความสนใจในแขนงต่างๆ การบริโภคข้อมูลผ่านเครือข่ายที่มีความสนใจต่างกันไปทำให้เกิดเป็นชุมชนตามความสนใจร่วมกัน หลายกลุ่ม รวมถึงความสนใจทางการเมือง กลุ่มสนทนาเรื่องทางการเมืองและสังคมซึ่งอยู่รายรอบตัวเราในโลกทุกวันนี้จึงเป็นฐานรากให้เกิดชุมชนออนไลน์ในเนื้อหาทางการเมืองขึ้นได้ การเมืองจึงปรับตัวสู่ยุคดิจิทัลถึงเครือข่ายผู้ใช้ ซึ่งยังมีฐานะเป็นประชาชน ผู้มีสิทธิ์ออกเสียงและมีปฏิสัมพันธ์กับอำนาจที่ต้องการปกครอง

การสื่อสารทางการเมืองก็เปลี่ยนไปตามทิศทางเช่นนั้น เสียงของประชาชนซึ่งเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในระบอบเสรีประชาธิปไตย ที่ยึดโยงอำนาจจากปวงชน ภายใต้แนวคิดที่ว่า “เสียงประชาชนคือเสียงสวรรค์” (Vox Populi, Vox Dei) เป็นเสียงสำคัญที่เปลี่ยนแปลงการเมืองในระบบประชาธิปไตย ผ่านการสื่อสารที่เปิดกว้างบนสิทธิ์ขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ และยังเป็นเสียงที่เปลี่ยนแปลงการเมืองบนท้องถนนของเมืองใหญ่หลายเมืองทั่วโลก รวมถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับมวลชนในช่วงศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา อย่างเช่นในเหตุการณ์อาหรับสปริงที่โค่นล้มอำนาจเผด็จการของตูนิเซีย อียิปต์ ลิเบีย และเยเมน ตั้งแต่ช่วงปลายปีพ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) ประชาชนได้จัดตั้งรวมตัวกันผ่านเครือข่ายการสื่อสารร่วมสมัย ที่พัฒนาตัวพาข้อมูลเนื้อหาจากผู้ใช้ให้แพร่กระจายไปในระดับสังคม ไม่เพียงแต่ผู้ผลิตข่าวสารของทุนของรัฐหรือฝ่ายต่อต้าน ซึ่งนับวันมีแต่จะน้อยลงเมื่อเทียบสัดส่วนกับการสื่อสารจากผู้สู่ผู้ใช้ การเคลื่อนไหวผ่านเนื้อหาการสนทนาในช่องทางเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ตของคนธรรมดาในกระบวนการทางการเมืองของพื้นที่ไซเบอร์ก็นับเป็นอำนาจใหม่ของการเมืองฝ่ายมวลชน

ในระบบการเมืองระบอบประชาธิปไตย นักการเมืองและพรรคต่างใช้ช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้างบนพื้นที่อินเทอร์เน็ตเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ทั้งในวาระทั่วไป รวมถึงในประเด็น

---

³ Moisés Naím. 2013. *The End of Power: From Boardrooms to Battlefields and Churches to States, Why Being In Charge Isn't What It Used to Be*. New York, NY: Basic Books, p. 45.

รายละเอียด หรือในช่วงจังหวะเวลาที่สำคัญ อย่างเช่นการเลือกตั้งหาคะแนนเสียง ซึ่งการศึกษาการใช้สื่อออนไลน์ในการสื่อสารสังคมของนักการเมืองกลายเป็นเรื่องที่ศึกษากันอย่างกว้างขวาง ในหลายประเด็นสนใจ อย่างเช่นในการจัดวางกลยุทธ์กลวิธีในการใช้สื่อหลากหลายช่องทางในการเข้าหาผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งรวมไปถึงการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ หรือบริการที่คนสนใจและมีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองและการออกเสียงเลือกตั้ง

การฉายภาพเหตุปัจจัยขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจทำให้เราติดกับดักของมายาคติในเทคโนโลยีการสื่อสารร่วมสมัยว่าจะเป็นก้าวสารพัดนึก นำเราสู่โลกในอุดมคติได้ แม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการศึกษาที่เน้นภาพผลสำเร็จในแนวทางการเมืองมวลชนออนไลน์จากมุมมองทางสังคมวิทยา⁴ ในอีกทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสู่ฝั่งขวา การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองในรอบทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นอีกด้านหนึ่งของปัญหาการเติบโตของเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งไม่อาจเป็นเครื่องมือที่จะพาเราไปสู่ความเสมอภาคอิสรภาพหรือเติมเต็มความเป็นมนุษย์ได้อย่างแน่นอนแต่อย่างใด ความไม่เท่าเทียมการถูกแบ่งแยกและปกครองเอารัดเอาเปรียบยังเป็นภาพสะท้อนสังคมที่ยังเห็นอยู่ ภายใต้การควบคุมของรัฐสมัยใหม่ที่กำลังปรับตัวตามไปกับยุคสมัยร่วมกัน และยังอาจกว้างขวางออกไปถึงการรับมือกับภัยคุกคามจากการก่ออาชญากรรมทางไซเบอร์ (Cyber-crime) การร้ายทางไซเบอร์ (Cyber-terrorism) หรืออาจยังขยายตัวเป็นสงครามไซเบอร์ (Cyber-warfare) ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเจาะระบบข้อมูล แต่ยังรวมถึงการเจาะระบบอาวุธ ระบบป้องกันประเทศ จารกรรมและปล่อยข่าวลวง ดังตัวอย่างจากการลงประชามติออกจากสหภาพยุโรปของอังกฤษและการเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ในปีค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) ที่แสดงให้เห็นการแทรกซึมของเนื้อหาเท็จในกิจกรรมการเลือกตั้งครั้งสำคัญของสองประเทศมหาอำนาจ ในภาพกว้างของการเมืองในเนื้อหา อินเทอร์เน็ตยังแสดงให้เห็นแล้วว่าเนื้อหาจะเป็นอะไรก็ได้ สำหรับผู้ใช้ทั่วไป เนื้อหาที่อยู่บนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์หลายแหล่งที่มาไว้ตัวตนเป็นเรื่องที่น่าจะถูกส่งเผยแพร่ไปสู่ผู้เสพสื่อหลายหมื่นคนภายในระยะเวลาอันใกล้ พื้นที่สังคมออนไลน์จึงยังเป็นพื้นที่เปิดสำหรับเนื้อหาไร้ความจริงมากมาย (Post-truth) ที่ถูกใช้จนเป็นผลเสียทางการเมืองอย่างคาดไม่ถึงถึงด้วยอิทธิพลมหาศาลในการโน้มน้าวกระแสสังคมผ่านปฏิบัติการทางการเมืองบนโลกไซเบอร์

กระแสโลกในฉากหลังของปรากฏการณ์

การเมืองโลกในต้นศตวรรษที่ 21 นับได้ว่ามีความผันผวนปรวนแปร สับสนอยู่ไม่น้อยไปกว่าการเมืองในช่วงสงครามเย็นที่ค่อนข้างจะดำเนินไปอย่างเนิบนาบ ความรุนแรงจากหลายกลุ่มความเชื่อและอุดมการณ์ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษแรกของศตวรรษยังคงปะทุอยู่ประปรายในช่วงทศวรรษถัดมา อีกทั้งเป็น

---

⁴ ดู Daniel Trottier, and Christian Fuchs (Eds.). 2015. Social Media, Politics and the State: Protests, Revolutions, Riots, Crime and Policing in the Age of Facebook, Twitter, and YouTube. New York, NY: Routledge.; Eva Anduiza, Camilo Cristancho and José M. Sabucedo. 2014. 'Mobilization Through Online Social Networks: The Political Protest of the Indignados in Spain,' Information, Communication & Society, 17:6, pp. 750-764, DOI: 10.1080/1369118X.2013.808360.

ประเด็นให้ทวีความน่าสนใจด้วยการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ความถดถอยของขบวนการประชาธิปไตยในสถานการณ์การเมืองของหลายประเทศ รวมถึงในกรณีของประเทศไทยที่กลายเป็นกรณีศึกษาถกเถียงในวงวิชาการ⁵ ซึ่งอยู่ในกระแสเดียวกันกับการมุ่งสู่การเมืองฝ่ายขวาดังเช่นในอีกหลายประเทศ อย่างเช่นในการกลับสู่อำนาจของประธานาธิบดีปูตินของรัสเซียในปี ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) หรือในการลงมติแยกตัวออกจากสหภาพยุโรปของอังกฤษ (Brexit) และการเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 2016 รวมถึงผลการเลือกตั้งของรัฐบาลฝ่ายขวาในอีกหลายประเทศในช่วงเวลาไม่นานมานี้ในตุรกี และฮังการี

แม้ว่าปรากฏการณ์เคลื่อนไหวของมวลชนผ่านการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีสื่อสังคมร่วมสมัยตั้งแต่การชุมนุมขับไล่ประธานาธิบดีโจเซฟ เอสตราดา ของฟิลิปปินส์ในปี ค.ศ. 2001 จนถึงกรณีเหตุการณ์อาหรับสปริงในปี ค.ศ. 2010 จะเป็นสัญญาณแห่งความหวังที่สำคัญของฝ่ายเสรีนิยมที่เฝ้าสนับสนุนพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย⁶ แต่การวิเคราะห์ดัชนีของความเป็นประชาธิปไตยก็ชี้ให้เห็นความถดถอยในช่วงท้ายของทศวรรษแรกของศตวรรษอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกว่า 53 ประเทศจาก 128 ประเทศที่ทำการสำรวจที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศ “ระบอบประชาธิปไตยชำรุด” (Defective democracies)⁷ กล่าวคือไม่มีความเป็นประชาธิปไตยที่เปิดกว้างและลึกซึ้งในระดับโครงสร้างและกระบวนการทางการเมือง ความแน่นอน ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ตลอดจนสถาบันที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในโลกร่วมสมัยที่หาความจริงจากโลกอินเทอร์เน็ตได้ยากขึ้น ข้อมูลลวงทางการเมืองถูกปล่อยอย่างแพร่หลายจนกระทบถึงกระบวนการทางประชาธิปไตย ไม่เว้นแม้แต่ในประเทศมหาอำนาจชั้นนำอย่างสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 2016 จึงทำให้เห็นความด้อยประสิทธิภาพและภาพด้านลบของอินเทอร์เน็ตต่อการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่ข่าวลือ-ข่าวลวงก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อผลการตัดสินใจทางการเมืองของผู้คนจำนวนมาก

คำถามใหญ่ต่อการเมืองดิจิทัลในกระแสโลกร่วมสมัยจึงยังมีข้อกังขาสงสัยอยู่สองประการที่ยังค้างคาอยู่ คือ 1) ศูนย์กลางของอำนาจกำลังแตกกระจายออกไป ตามตรรกะของการสื่อสารผ่านเครือข่ายอย่างรอบทิศทางหรือไม่ หรือกล่าวอย่างง่ายคืออินเทอร์เน็ตทำให้คนธรรมดาสามารถเข้าถึงรับรู้ข่าวสารได้อย่างเท่าเทียมขึ้นไหม และ 2) สื่อสังคมออนไลน์ที่เบ่งบานนี้ได้ช่วยให้คนที่ไม่มีเสียงในยุค ก่อนก่อนสามารถเชื่อมโยงหาหนทางออกได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยตัวกลางดังที่เคยเป็นมาได้หรือไม่ ข่าวลวง (misinformation) จะเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงความต้องการและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลต่อไปอย่างไร การตอบคำถามเช่นนี้ไม่อาจบอกได้ด้วยการศึกษาในระดับของตัวบทเนื้อหาหรือระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยการศึกษาระบบสังคมที่กำลังเปลี่ยนไปและรองรับด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ไปด้วยกัน

---

⁵ Joshua Kurlantzick. (2013). Democracy in Retreat: The Revolt of the Middle Class and the Worldwide Decline of Representative Government. London UK: Yale.

⁶ Manuel Castells. (2000). The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I., 2nd ed, Oxford, UK: Blackwell.

⁷ โดย Bertelsmann Foundation อ้างใน Joshua Kurlantzick, (2013), pp. 8-9.

อินเทอร์เน็ตส่งผลกระทบต่อทางสังคมในหลายแง่มุม บางคนจินตนาการว่าอินเทอร์เน็ตจะนำพาการเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมคติ ตัวอย่างเช่น ประชาชนเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น สร้างการแข่งขันที่เท่าเทียม เพิ่มเสรีภาพในการแสดงออกและการกำกับดูแลตนเองของพลเมือง ทำให้ประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงงอกงามยิ่งขึ้น ลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ขณะที่บางคนไม่เชื่อว่าอินเทอร์เน็ตจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ข้ำร้ายยังอาจนำพาอันตรายใหม่ๆ มาด้วย อาทิเช่น เด็กและเยาวชนเสี่ยงต่อการถูกล่อลวงทางเพศและการกลั่นแกล้งทางออนไลน์ การหลอกลวงเชิงพาณิชย์ในโลกออนไลน์ การสอดแนม ความเป็นส่วนตัวและเก็บข้อมูลส่วนบุคคล และความเหลื่อมล้ำที่ถูกผลิตซ้ำผ่านช่องว่างในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต

คำถามที่ว่าอินเทอร์เน็ตจะสร้างสังคมที่ดีขึ้นหรือแยกลงนั้นเป็นข้อถกเถียงสำคัญแห่งยุคสมัย และเราในฐานะพลเมืองต้องเป็นผู้ตอบเอง แม้เทคโนโลยีจะนำพาความเป็นไปได้ใหม่ๆ มาให้เรา แต่เทคโนโลยีไม่ได้เป็นตัวกำหนดผลลัพธ์ทางสังคม พลเมืองดิจิทัลอย่างเราต่างหากที่เป็นผู้กำหนด

พลเมืองดิจิทัล: พลเมืองแห่งศตวรรษที่ 21

สำนักงานราชบัณฑิตยสภาให้นิยาม “พลเมือง” ว่าเป็น คนที่มีสิทธิและหน้าที่ในฐานะประชาชนของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองเดียวกันและมักมีวัฒนธรรมเดียวกัน ส่วนในความเข้าใจของคนทั่วไป พลเมืองคือบุคคลที่เกิดในประเทศนั้นๆ หรือได้รับสัญชาติและมีความจงรักภักดีต่อรัฐ รวมทั้งหมายถึงกลุ่มคนที่มีสิทธิและความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะสมาชิกของสังคม อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้เราดำรงชีวิต ทำงาน และเรียนรู้อยู่ในสังคมที่เชื่อมต่อกันในระดับโลก อีกทั้งเรายังทำกิจกรรมต่างๆ ในโลกออนไลน์มากขึ้นเรื่อยๆ จนโลกเสมือนและโลกจริงแทบจะหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกัน การนิยามความเป็นพลเมืองโดยยึดติดกับ “ประเทศใดประเทศหนึ่ง” และละเลยข้อเท็จจริงที่ว่าชีวิตของเราส่วนหนึ่งได้เข้าไปอยู่ในโลกดิจิทัล อาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในโลกสมัยใหม่อีกต่อไป

การเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 นั้นแตกต่างจากการเป็นพลเมืองในศตวรรษก่อนหน้า การใช้ชีวิตในสังคมโลกและในสังคมออนไลน์ได้ขยายแนวคิดความเป็นพลเมืองออกไป ความเป็นพลเมืองทุกวันนี้จึงไม่ได้ถูกตีกรอบแคบๆ ว่าหมายถึงการไปเลือกตั้งหรือการมีส่วนร่วมกับรัฐบาลชาติเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลกไปพร้อมๆ กัน ไปจนถึงการใช้ชีวิตในโลกออนไลน์อย่างมีความรับผิดชอบ มีจริยธรรม และปลอดภัย

เราอาจแบ่งแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองออกเป็น 3 แนวคิดหลัก ซึ่งความเป็นพลเมืองทั้งสามแบบนี้ทำงานร่วมกันมากกว่าแยกขาดจากกัน นั่นคือ

ความเป็น**พลเมืองชาติตามชนบ** (traditional citizenship) แนวคิดความเป็นพลเมืองแบบเดิมนั้นให้ความสำคัญกับ “การเป็นสมาชิกภายใต้กฎหมายของรัฐบาลชาติที่ตนสังกัด” หรือที่เรียกว่า “ความเป็นพลเมืองภายใต้กฎหมาย” (legal citizenship) สิ่งสำคัญสำหรับการเป็นพลเมืองที่ดีตามแนวคิดนี้คือ การมีความรู้เกี่ยวกับรัฐบาลและหน้าที่พลเมืองตามกฎหมาย เช่น การไปเลือกตั้งและจ่ายภาษี

ความเป็น**พลเมืองโลก** (global citizenship) แนวคิดความเป็นพลเมืองโลกวิพากษ์ความเชื่อที่ว่าพลเมืองจะต้องผูกติดกับความเป็นชาติและวัฒนธรรมชาติที่ตนสังกัดเพียงหนึ่งเดียว ซึ่งตีกรอบความเป็น

พลเมืองไว้คับแคบและกีดกันกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมอันแตกต่างหลากหลายออกจากความเป็นพลเมือง แนวคิดความเป็นพลเมืองโลกตระหนักถึงความเชื่อมโยงและการพึ่งพาอาศัยกันในระดับโลก และมีจิตสำนึกร่วมถึงปัญหาในระดับโลก เช่น ปัญหาโลกร้อน พลเมืองที่อาศัยในสังคมโลกจึงต้องมีความสามารถและความเข้าใจในระดับโลก ตัวอย่างเช่น ความสามารถในการเชื่อมโยงปรากฏการณ์ระหว่างท้องถิ่นกับโลก และทักษะการทำงานร่วมกับผู้คนที่มีความแตกต่างทั้งในเชิงภาษา วัฒนธรรม และเชื้อชาติ

ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (digital citizenship) แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลพูดถึงความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อมีส่วนร่วมในสังคมเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และปลอดภัย การปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารได้เปิดโอกาสและหยิบยื่นความท้าทายใหม่ๆ ให้กับพลเมืองดิจิทัล เราสามารถเข้าถึงข้อมูลโดยไร้ข้อจำกัดเชิงภูมิศาสตร์ เข้าร่วมชุมชนที่มีความสนใจร่วมกัน สร้างสรรค์แนวคิดใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหา และทำให้เสียงของพลเมืองดังขึ้นในสังคม แต่เราก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ๆ เช่น การสอดแนมความเป็นส่วนตัว อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ ดังนั้นเราในฐานะพลเมืองดิจิทัลจึงต้องตระหนักถึงโอกาสและความเสี่ยงในโลกดิจิทัล พัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นในโลกใหม่ และเข้าใจถึงสิทธิและความรับผิดชอบในโลกออนไลน์

นอกจากนั้นเราอาจนิยามความเป็นพลเมืองดิจิทัลออกเป็น 3 มิติ คือ

1) มิติด้านความรู้เกี่ยวกับสื่อและสารสนเทศ พลเมืองดิจิทัลต้องมีความรู้ความสามารถในการเข้าถึง ใช้ สร้างสรรค์ ประเมิน สังเคราะห์ และสื่อสารข้อมูลข่าวสารผ่านเครื่องมือดิจิทัล ดังนั้นพลเมืองยุคใหม่จึงต้องมีความรู้ด้านเทคนิคในการเข้าถึงและใช้เครื่องมือดิจิทัล เช่น คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต ได้อย่างเชี่ยวชาญ รวมถึงทักษะในการรู้คิดขั้นสูง เช่น ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจำเป็นต่อการเลือกจัดประเภท วิเคราะห์ ตีความ และเข้าใจข้อมูลข่าวสาร

2) มิติด้านจริยธรรม พลเมืองดิจิทัลจะใช้อินเทอร์เน็ตได้อย่างปลอดภัย มีความรับผิดชอบ และมีจริยธรรมได้อย่างไร พลเมืองที่ดีจะต้องรู้จักคุณค่าและจริยธรรมจากการใช้เทคโนโลยี ต้องตระหนักถึงผลพวงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เกิดจากการใช้อินเทอร์เน็ต รวมถึงรู้จักสิทธิและความรับผิดชอบออนไลน์ อาทิ เสรีภาพในการพูด การเคารพทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น และการปกป้องตนเองและชุมชนจากความเสี่ยงออนไลน์ เช่น การกลั่นแกล้งออนไลน์ ภาพลามกอนาจารเด็ก สแปม เป็นต้น

3) มิติด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม พลเมืองดิจิทัลต้องรู้จักใช้ศักยภาพของอินเทอร์เน็ตในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อินเทอร์เน็ตเป็นได้ทั้งเครื่องมือเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบ เช่น รัฐบาลใช้อินเทอร์เน็ตในการรับฟังความเห็นของประชาชนก่อนออกกฎหมาย การลงคะแนนเสียงอิเล็กทรอนิกส์ (e-Voting) หรือการยื่นคำร้องออนไลน์ (online petition) นอกจากนี้ อินเทอร์เน็ตยังใช้ส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองผ่านวิธีการใหม่ๆ ซึ่งท้าทายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเมืองในระดับโครงสร้าง

กล่าวโดยสรุป การจะเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีนั้น เราจะต้องมีชุดทักษะและความรู้ทั้งในเชิงเทคโนโลยีและการคิดขั้นสูง หรือที่เรียกว่า “ความรู้ดิจิทัล” (digital literacy) เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารในโลกไซเบอร์ รู้จักป้องกันตนเองจากความเสี่ยงต่างๆ ในโลกออนไลน์ เข้าใจถึงสิทธิ ความรับผิดชอบ

และจริยธรรมที่สำคัญในยุคดิจิทัล และใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ทั้งเพื่อตนเอง ชุมชน ประเทศ และโลก

สังคมออนไลน์

สังคมร่วมสมัยในศตวรรษที่ 21 เป็นประเด็นท้าทายความเข้าใจ และการอธิบายถึงการดำรงอยู่ของความผสมผสาน อันผ่านกระบวนการต่อรองปรองดอง ประนีประนอม การฉลองช้อยและโคกนาฏกรรม ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ พลังอำนาจและความคิด ที่ยังยึดโยงให้ส่วนต่าง ๆ ของอำนาจและความคิดอยู่ร่วมกันภายใต้ฉากของสังคมไทยนี้ ในปรากฏการณ์ทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ต่างก็ดำเนินผ่านสังคมร่วมสมัย ซึ่งมีพัฒนาการทางโครงสร้าง ข้อมูลข่าวสาร ความคิดและวัฒนธรรมขึ้นมา พร้อมกับการเติบโตของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) กลุ่มชนชั้นเริ่มกระจายไปตามการเติบโตของเศรษฐกิจบนฐานเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) เจือจางเส้นแบ่งชนชั้นในช่วงก่อนการพัฒนาให้ปราถเลือนทิศทางและอำนาจทางเศรษฐกิจจากกระแสอุดมการณ์เสรีร่วมสมัยยังไหลต่อไปกับกระแสโลกและ *ความหลากหลายที่เปิดกว้าง* ในมิติของการบริโภคและชีวิตประจำวัน จนในบางครั้งสวนทางกับอำนาจด้วยความแปลกแยกไปจากฐานความเชื่อ *รวมศูนย์* เดิมในสังคม โดยเฉพาะในฐานรากที่กำหนดการรับรู้และความเป็นจริง จนอาจเห็นปรากฏการณ์ของความหลากหลายทางความคิด ไม่เป็นเอกภาพดังที่เคยมาในกรอบจารีตสังคม วัฒนธรรมและช่องทางการสื่อสารแบบเก่าเคยทรงอำนาจ ปรากฏการณ์เหล่านี้ต่างสะท้อนค่านิยมพื้นฐานหลายประการที่เปลี่ยนไป บนพื้นที่ของสังคมในรูปแบบใหม่ ของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะพื้นที่ในโลกไซเบอร์ผ่านการเชื่อมต่อของระบบโครงข่ายอินเทอร์เน็ตร่วมสมัย

ในทางการเมืองร่วมสมัย เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมมวลชนพาระบอบประชาธิปไตย ดำเนินมาสู่การเมืองแบบมวลชน (Mass politics) ของสังคมข้อมูลข่าวสารและสังคมเครือข่ายร่วมสมัย ช่องทางการสื่อสาร ต่อสู้และส่งอิทธิพลของอำนาจภายใต้กฎกติกาและสภาพแวดล้อมของสังคมสมัยใหม่จึงขยายตัวไปสู่พรหมแดนของโลกไซเบอร์ (Cyber world) อันเป็นพื้นที่ทางสังคมของยุคสมัย แทนที่การพบปะ ชุมนุมเสวนาภายใต้สถานที่และเวลาเดียวกัน ด้วยตัวตนที่แท้จริง แต่สำหรับในโลกไซเบอร์ การเข้าสังคม ชุมนุม พบปะ ไม่จำเป็นต้องเลือกเวลา สถานที่ ชุมนุมและอัตลักษณ์ที่ตายตัวเช่นนั้น สังคมออนไลน์ที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นตามสถานะของสังคมข้อมูลข่าวสาร (Information society) บนพื้นที่ไซเบอร์ (Cyberspace) เปิดช่องทางให้สะท้อนทิศทางร่วมกันในการแสดงตัวตน และสะท้อนความคาดหวังต่ออุดมการณ์ของสังคมผ่าน “สื่อสังคมออนไลน์” (Social media) ซึ่งจัดจำแนกรวมกลุ่มความหลากหลายให้เชื่อมต่อเข้าหากันได้ตามรสนิยมและพฤติกรรมการใช้งานเนื้อหาที่ ผู้ใช้เป็นผู้ผลิตเนื้อหาได้เอง (User-Generated Content หรือ UGC) บนฐานราก (Platform) ของเทคโนโลยีสารสนเทศเครือข่ายการสื่อสารสมัยใหม่ (Communication network) ความเป็นเครือข่าย (Network) คือโครงสร้างสำคัญของสังคมที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของผู้บริโภคข้อมูล (Castells, 1997, 1998, and 2000)

เมื่อโลกไซเบอร์มาเหลื่อมทับเข้ากับโลกของความเป็นจริงมากยิ่งขึ้นทุกขณะ จนแทบจะกล่าวได้ว่าพื้นที่เสมือนใน “โลกเสมือน” (Virtual world) ที่เคยเป็นมาในยุคเริ่มต้นของอินเทอร์เน็ต ได้ทับซ้อนและเชื่อมต่อเข้ามาในพื้นที่ของ “โลกแห่งความเป็นจริง” (Real world) ของชีวิตทางสังคมและชีวิตในแต่ละวัน

ของผู้คนในสังคมอย่างชัดเจนมากขึ้น ถึงในระดับชุมชน ตัวตนและอัตลักษณ์ของปัจเจก ดังเห็นได้ในการแสดงออกและเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมสมัยหลายครั้งครา ประเด็นถกเถียงถึงความเป็นจริงเชิงประจักษ์ของเครือข่ายสังคมออนไลน์ร่วมสมัยและอิทธิพลจึงหลุดพ้นไปจากข้อสงสัยต่อแนวโน้มอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคม

พื้นที่ไซเบอร์จึงเป็นส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญของการรวมกลุ่มทางสังคม ซึ่งสนใจได้โดยตรงในงานศึกษาผ่านแนวคิดสังคมวิทยาของการรวมกลุ่ม (Sociology of association) ในสังคมเครือข่าย (Network Society) และกระแสใน “พื้นที่เชื่อมต่อของธุรกรรม” (Space of flow)⁸ ซึ่งรองรับความคิดเห็นคู่ขนานและขัดแย้งของสังคมการเมืองในโลกจริง ลักษณะของพื้นที่อินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยี อันเป็นฐานราก (Platform) สำคัญของการรวมกลุ่ม ซึ่งทำให้ลักษณะการสื่อสารและเนื้อหาของวิวัฒนาการเปลี่ยนไป

ในด้านเทคโนโลยีการสื่อสารร่วมสมัย การต่อเชื่อมและเสถียรภาพของสัญญาณถูกเร่งความเร็วไปพร้อมกับความสามารถในการประมวลผลของฮาร์ดแวร์ โดยการควบคุมจังหวะจะโคนของอุตสาหกรรมแกนกลางเพียงไม่กี่รายที่แทบไม่มีการเปลี่ยนแปลง ส่วนที่มีการแข่งขันและต่อสู้เป็นอย่างมากในช่วงหลายปีที่ผ่านมามีอยู่พื้นฐานแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ แม้เฟซบุ๊ก (Facebook) จะยังเป็นสื่อสังคมออนไลน์หลัก แต่ก็ไม่ได้มีความแน่นอนใดว่าจะอยู่ยั่งยืนยง สื่อสังคมออนไลน์รายอื่นอย่างยูทูบ (YouTube) ทวิตเตอร์ (Twitter) อินสตาแกรม (Instagram) ก็พัฒนาตัวไล่ตามขึ้นมาต่อเชื่อมผู้คนในตลาดระดับโลก อีกทั้งผู้พัฒนาแพลตฟอร์มสื่อสังคมและการสื่อสารหน้าใหม่ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับภูมิภาคที่ยังคอยแย่งความสนใจและเวลาของประชาชนผู้บริโภคสื่อออกไป อย่างในกรณีของโปรแกรม “ไลน์” (Line) ที่ก้าวขึ้นมาเป็นที่นิยมของสังคมไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศ โดยมีผู้ใช้จำนวนมากจนแทบจะแทนที่การโทรศัพท์ในแบบดั้งเดิม ร่วมกันกับโปรแกรมแมสเซนเจอร์ของเฟซบุ๊ก (Facebook Messenger) และ “วอทซ์แอป” (Whatsapp) ซึ่งทำงานคล้ายกันและเป็นที่ยอมรับในฝั่งตะวันตก วัฏจักรการเกิดขึ้นและหายจากไปจากความนิยมของแพลตฟอร์มการสื่อสารและสื่อสังคมออนไลน์สมัยใหม่เหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งของสังคมโลกร่วมสมัย บนโลกไซเบอร์ ผู้คนต่างมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยมในการเข้าถึงและใช้งาน รวมถึงเลิกใช้บังคับใช้ได้ตลอดเวลา ผู้พัฒนาแพลตฟอร์มและโปรแกรมต่างต้องแย่งชิงผู้ใช้ให้อยู่กับแพลตฟอร์มของตนได้นานที่สุด เพื่อสร้างรายได้ซึ่งมักมาจากการโฆษณาและวิเคราะห์ใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลผู้ใช้และพฤติกรรมการใช้งานและแสดงความสนใจในรูปแบบต่าง ๆ

ในฝั่งของรัฐบาลก็ยังให้ความสนใจใช้ประโยชน์สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหลายทาง ซึ่งในขณะที่เดิวก็คอยระแวดระวังตรวจตราพื้นที่ไซเบอร์ในหลายระดับ ในฐานะพื้นที่ในการแผ่อำนาจปกครองควบคุมและระงับภัยคุกคาม สังคมการเมืองออนไลน์ของไทยที่สร้างและรวมตัวกันอยู่บนแพลตฟอร์มเหล่านี้จึงต้องปรับตัวกับกระแสและเงื่อนไขในหลายทาง ประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างรู้จังหวะจะโคน เพื่อกล่อมเกลาคำคิดไปจนถึงขับเคลื่อนสังคมรอบข้าง

⁸ Castells, 2012, *ibid.*; Michael Hardt, and Antonio Negri. 2000. *Empire*. Cambridge MA: Harvard University.

ด้วยภาพของปรากฏการณ์ของการเมืองดิจิทัลที่อาจย้อนมากดดันต่อประเด็นทางการเมืองในสังคมจริง ความสนใจของผู้คนต่อการเมืองได้ถูกแสดงออกในหลายทิศทางโดยเฉพาะในโลกออนไลน์ การสื่อสารทางการเมืองในโลกจริงยังกระเพื่อมต่อไปถึงทุกส่วนของสังคมข้อมูลข่าวสารของเรา กระแสและวิวาทะได้หล่อหลอมระบบคุณค่าส่วนหนึ่งในสังคมไทยร่วมสมัยผ่านความเป็นสังคมเครือข่าย (Network Society) บนโลกอินเทอร์เน็ต บนโครงสร้างที่ยึดโยงปฏิบัติการทางสังคมและการเมืองออนไลน์อยู่ที่ “เครือข่าย” ซึ่งเชื่อมต่อกันอยู่บนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media Platform) เดียวกัน ของผู้คนภายใต้ความสนใจร่วมกัน “แพลตฟอร์ม” นี้รองรับการรวมจับกลุ่มเครือข่าย สนทนา สร้างพื้นที่สื่อสารสาธารณะ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งพื้นที่เฉพาะเรื่องการเมืองโดยตรง หรือเป็นเรื่องนานาสาระและข่าวสารประจำวันของผู้คนธรรมดา รวมถึงประเด็นทางสังคมและการเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พอจะมองเห็นความหลากหลายทางความคิดได้ถูกสื่อออกมาให้ศึกษาได้ไม่แพ้การศึกษาในพื้นที่ทางการเมืองอื่นๆ

อิทธิพลของ “แพลตฟอร์ม”

ความเปลี่ยนแปลงในการสื่อสารทางการเมืองออนไลน์ไปจนถึงการปรับเปลี่ยนตัวตนและความสัมพันธ์รอบตัวของผู้คนในสังคมที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีความซับซ้อน หลากหลายมิติ มีพลังทางสังคมที่ฉับพลัน และอิทธิพลที่ส่งแผ่ลงไปควบคุมและพยายามจัดการ (manipulate) ถึงอย่างนั้นในหลายกระแสของการสื่อสารบนโลกออนไลน์กลับเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่หลายกรณีอาจไม่ได้รับความสนใจเลย หรือน้อยมากไม่เกินสิบโลค์ขึ้นชอบสนับสนุน แต่ในหลายกรณีลูกกลามเป็นกระแสสังคม หรือ “ดราม่า” โดยเฉพาะในกรณี “ผู้ส่งสาร” เป็นผู้นำทางความคิดของสังคม หรือคนดังที่มีคนติดตามอยู่เป็นจำนวนมาก ข้อความอาจได้รับความสนใจส่งต่อ กดไลค์ชื่นชม หรือโต้แย้งถกเถียงเป็นจำนวนมาก

ถึงแม้ว่าบางสารอาจได้รับความสนใจมากมายอย่างนั้น ในเวลาต่อมาไม่นานก็จะถูกทับถมด้วยข้อมูลใหม่อย่างต่อเนื่องไปกับชีวิตทุกวันของผู้เสพสื่อ สภาพพื้นฐานของพื้นที่ไซเบอร์เต็มไปด้วยข้อมูลที่ถูกสร้างออกมาจากผู้ใช้งานจำนวนมาก และช่องทางต่อเชื่อม หรือ “ลิงค์” (Links) ที่จะพาผู้ใช้ให้ผ่านไปสู่ความสนใจอื่นอย่างรวดเร็ว จนไม่อาจจับหาสาระหรือ “ความจริง” ได้ง่ายนัก

ทิศทางชุมชนออนไลน์หลัก อย่างเช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) ยูทูบ (YouTube) หรือพื้นที่เก่าแก่ของ “ห้องราชดำเนิน” บนกระดานข่าวพันทิพ และพื้นที่สนทนาเกิดใหม่บนหน้าเพจข่าวสื่อมวลชนสำนักใหญ่ หรือกลุ่มเครือข่ายย่อยภายใต้ฐานสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดเป็นสาธารณะ (public groups) จึงมีความเป็นฐานราก หรือ “แพลตฟอร์ม” (Platform) รองรับการวิวาทะและเข้าสังคมร่วมเสวนา หรือสร้างปฏิสัมพันธ์ทางความคิดในสังคม การให้ความสนใจต่อการเมืองและรูปแบบของแพลตฟอร์มเหล่านี้จะเปิดให้เห็นกระบวนการที่แพลตฟอร์มการสื่อสารและสื่อสังคมสมัยใหม่ระดับโลกกำลังทำงานอยู่ในปรากฏการณ์การเมืองในระดับท้องถิ่นที่กระจายอยู่ทั่วโลกได้ดีขึ้นด้วย

แพลตฟอร์มมีความสำคัญโดยตรงต่อรูปแบบของการสื่อสารและสร้างสังคมออนไลน์ ในยุคแรกๆของอินเทอร์เน็ต ผู้ใช้ส่วนมากเป็นเพียงผู้ชมสารที่ผ่านกระบวนการเผยแพร่เข้าสู่พื้นที่ไซเบอร์บนแพลตฟอร์มของเว็บไซต์ การพัฒนาระบบกระดานข่าว หรือ เว็บบอร์ด (Web-board) ได้สร้างตัวตนให้ผู้ชมได้สื่อสารและ

สร้างชุมชนออนไลน์ โดยการรองรับจากระบบเครือข่ายและผู้ดูแลเว็บบอร์ดซึ่งมีรายได้จากค่าโฆษณาเป็นหลัก พัฒนาการของระบบอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีเว็บไซต์ที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับทำให้เว็บไซต์ในปัจจุบันเปลี่ยนโฉมหน้าไปจากเว็บไซต์ในยุคแรกเมื่อเราคิดถึงแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ร่วมสมัยอย่างเฟซบุ๊กและยูทูบ ซึ่งมีมากกว่าข้อความตัวอักษร (Text) แต่ยังสามารถบรรจุเนื้อหาในหลากหลายรูปแบบลงไปได้ รวมถึงระบบรองรับการโต้ตอบ ซึ่งก็เหมือนมีผู้ร่วมใช้เข้ามาแสดงตัวตนหรืออำพรางตนเพื่อสนทนา กดชื่นชอบหรือแสดงความรู้สึก และในท้ายที่สุดคือร่วมเขียนหน้าเว็บไซต์ที่ไม่มีวันจบสิ้นได้ในทุกเนื้อหาที่สังคมจะสนใจ

แพลตฟอร์มการสื่อสารข้ามชาติจึงมีแนวโน้มที่จะเอื้อประโยชน์ให้มีความสำคัญกับมวลชนผู้บริโภคมากกว่าจะต้องรับฟังและดำเนินการในรอบของอำนาจรัฐบาลชาติใดโดยตรง ซึ่งหากพิจารณาสื่อสารมวลชนจากศตวรรษก่อนหน้าจะเห็นได้ว่าแพลตฟอร์มเหล่านี้เปิดให้เสียงและสารเดินทางระหว่างผู้ใช้ได้โดยตรงและรวดเร็ว อีกทั้งยังอยู่ในอำนาจของผู้รับชมที่จะเลือกหรือไม่เลือกรับชมจากตัวเลือกของสื่อที่มีอยู่มากมายในทุกแพลตฟอร์มที่แข่งขันกันเข้าแย่งชิงเวลาของผู้ใช้ให้หมดไปในแพลตฟอร์มของตนและเครือข่ายได้มากที่สุด การสื่อสารจากศูนย์กลางหรือบริษัทจึงถูกขยับไปสู่การสื่อสารโดยตรงจากผู้สู่ผู้ใช้ รูปแบบของสื่อก็เปลี่ยนไปในทางที่ไม่เป็นรูปแบบทางการมากนัก เข้าใจง่ายในภาษาและตรรกะ เหมือนการสื่อสารในสังคมของชีวิตประจำวัน ขาวสำคัญทางการเมืองกับภาพอาหารกลางวันมือที่ผ่านมาของดาราคณดิ่งอาจมีนัยยะไม่ต่างกันมากมายในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งจะเกาะเกี่ยวกันไปตามสายเครือข่ายที่ส่งเนื้อหาต่อกันมา แม้พื้นฐานส่วนมากจะมาจากบุคคลรอบข้างในโลกจริง แต่ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ก็สามารถ “เพิ่มเพื่อน” “ลบเพื่อน” เข้าสู่กลุ่มสนทนา รวมไปถึงการสร้างและเลิกเข้าสังคมออนไลน์ได้ในเวลาและต้นทุนที่น้อยมาก โดยความเป็นจริงที่ปรากฏข้อมูลผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตที่มีแต่แนวโน้มจะเพิ่มขึ้น ความสามารถของเทคโนโลยีและรูปแบบของสังคมข้อมูลข่าวสารร่วมสมัยจึงเป็นแพลตฟอร์มที่มีพลังในการสร้างปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นทศวรรษ ที่เราได้เห็นชาวฟิลิปปินส์ส่งข้อความจัดการเดินขบวนไล่ประธานาธิบดีเอสตราดาออก หรือเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) รวมไปถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มมวลชนในเมืองไทย

ตอนที่ 3 การเมืองดิจิทัล

พลวัตทางเทคโนโลยีต่อการเมืองร่วมสมัย

ในช่วงต่อของศตวรรษที่ผ่านมาการเติบโตของระบบทุนนิยมโลกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และพัฒนาการสื่อสารสารสนเทศอย่างก้าวกระโดด ทำให้หลายสังคมต้องตั้งรับกับกระแสโลก ที่เข้ามาแทรกสอดหักล้าง เปลี่ยนแปลงและอาจถึงขั้นรบกวนความต่อเนื่อง (Continuity) ของสังคมแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมที่ดำเนินต่อเนื่องมาในจังหวะของท้องถิ่นตนเอง สังคมไทยร่วมสมัยก็เช่นกัน ที่ได้รับอิทธิพลความเปลี่ยนแปลงและพลังของสังคมเศรษฐกิจไทยที่ยังมุ่งมั่นหมุ่นไปตามกระแสโลกทุนนิยมเสรีนิยม คำถามที่ส่งมาถึงสังคมไทยและระบบคุณค่าที่รายวิชานี้สนใจก็คือ สังคมไทยออนไลน์ได้ให้คุณค่าและใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์อย่างไร อันอาจจะทำให้มองเห็นความคิดมูลฐานเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค อันเป็นแกนหลักของอุดมการณ์ประชาธิปไตยในพื้นที่สังคมไซเบอร์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทการเมืองร่วมสมัยนี้

ในระดับโลก เครือข่ายสังคมออนไลน์และข่าวที่แพร่กระจายเป็นฐานปฏิบัติการทางการเมืองที่สำคัญ สำนักข่าว Britebart ที่นำโดย สตีฟ แบนนอน (Steve Bannon) อดีตที่ปรึกษาคนสำคัญของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ (Donald J. Trump) ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างข่าวและจัดการทิศทางเพื่อประโยชน์ในชัยชนะของทรัมป์เท่านั้น แต่ยังเป็นจุดเชื่อมโยงกลุ่มทุน ให้เข้ามาสนับสนุนผู้สมัครชิงตำแหน่งที่มีศักยภาพสำหรับเครือข่ายของคนเหล่านั้น กลุ่มทุนและการประยุกต์ใช้ข้อมูลฐานผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ของสหรัฐอเมริกา จากบริษัทขายข้อมูลของอังกฤษที่ชื่อ Cambridge Analytica กลายเป็นประเด็นร้อนทางการเมืองอเมริกัน หลังจากประสบชัยชนะในการเลือกตั้ง ผิดจากการคาดการณ์ของสื่อหลักและนักวิเคราะห์เกือบทั้งหมดในหน้าสื่อ แม้จะมีการเชิญนาย Mark Zuckerberg ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและผู้ก่อตั้งเฟซบุ๊กไปให้การกับรัฐสภาอเมริกันในเดือนเมษายน พ.ศ. 2561 การเรียกหาความรับผิดชอบและมาตรการป้องกันข้อมูลรั่วไหลจากบริษัทเฟซบุ๊กก็ทำให้ผู้ใช้จำนวนมากตระหนักในความเปราะบางของความปลอดภัย และความเป็นส่วนตัวของตนในสื่อสังคมออนไลน์จนเป็นกระแสปิดบัญชีเลิกใช้เฟซบุ๊ก ยุติตัวตนออนไลน์ ก็ยังไม่ทำให้จำนวนผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยรวมจะลดลงไปได้ พลังของเทคโนโลยีการสื่อสารและสังคมออนไลน์ร่วมสมัยจึงเป็นแหล่งทรัพยากรทางสังคมและการเมืองที่ทรงพลังเป็นอย่างยิ่งในสมัยของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งข้อมูลผู้ใช้กลายเป็นสินค้ามีราคา และเมื่ออำนาจทุนและการเมืองเข้าใจเข้าถึงแก่นของสื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้ รวมถึงฐานข้อมูลจำนวนมากจากการใช้งานของผู้ใช้แทบทั้งสังคม การจะต่อต้านขัดขืนอำนาจหรือกระทำการใดจึงอยู่ในภาวะสุ่มเสี่ยงยิ่งนัก ผู้ใช้ไม่อาจรู้ได้เลยว่าหลังจากจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ของตน ข้อมูลจะถูกนำไปใช้และกลับมาควบคุมให้เราต่างต้องตกเป็นเครื่องมือของผู้อำนาจทางใดหรือไม่ ด้วยเทคโนโลยีข้อมูลที่ยิ่งทวีความซับซ้อนขึ้นจนเกินคาดเดา

การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ในภาพอุดมคติของการเมืองที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม (Participatory politics) พื้นที่สื่อสังคมเหล่านี้อาจพัฒนาการรวมกลุ่มสนทนาต่อไปเป็นชุมชนออนไลน์ สร้างความเข้าใจร่วมกัน และเรียนรู้ร่วมกัน หรืออาจใช้ถกเถียงปัญหา หรือขับเคลื่อนกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองก็ได้ ในงานการศึกษาเครือข่ายร่วมสมัยมักมองว่าแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ร่วมสมัย รวมถึงตัวบริษัทอย่างเฟซบุ๊กเองก็มองตัวเองเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองอันทรงประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีจนเป็นเหมือนดั่งแก้วสารพัดนึกของมวลชน (Technological Determinism) แต่ในการสังเกตการณ์ปรากฏการณ์การเมืองร่วมสมัยก็ยังเห็นกระแสความเข้าใจที่ไหลไปบนเทคโนโลยีอย่างหลุดลอยจากความเป็นจริง ความวิตกกังวลต่อความไร้เสถียรภาพของชนชั้นกลางร่วมสมัยเปิดสู่บทสนทนาวิวาทะที่ไม่เป็นทางออกของปัญหา และยังอาจมีการแบ่งแยก ก้าวร้าวรุนแรง ต่อกลุ่มแนวคิดปฏิบัติของตนได้

ในขั้นสุดโต่งของวิวาทะการเมืองและสังคม การสื่อสารความเกลียดชังหรือ Hate Speech นั้นในเชิงวิชาการหรือกฎหมายหรือด้านสื่อต้องยอมรับว่าไม่มีนิยามที่เป็นสากล ยังเป็นพื้นที่ สีเทา (gray area) อยู่ระหว่าง Hate Speech หรือ การนำไปสู่การทำร้าย (do harm speech) กับ Freedom of expression เมื่อยังไม่ชัดเจนและอยู่ในกรอบอ้างอิงที่ค่อนข้างอ่อนไหวมาก จึงเป็นเรื่องยากที่จะให้ความหมายของ Hate Speech ได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ไม่มีนิยามที่เป็นสากลแต่ ในหลายประเทศมองเรื่อง Hate Speech ไปที่กลุ่ม

อ่อนไหว อ่อนแอ ปกป้องตัวเองได้ ยาก เช่น ชนกลุ่มน้อย กลุ่มไร้ สัญชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มสีผิวต่างๆ กลุ่มเพศภาวะที่หลากหลาย กลุ่มความเชื่อศาสนา ค่านิยมต่างๆ สื่อสังคมออนไลน์จึงอาจเป็นแพลตฟอร์มของการเกลียดชังและแบ่งแยกได้ ไม่ใช่เป็นเพียงแต่แพลตฟอร์มในการเชื่อมโยงสังคมอย่างที่ผู้ใช้อาจจะหวังได้ทั้งหมด

คุณประโยชน์ของเทคโนโลยีสื่อสารสังคมที่ในหน้าฉากมักถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของมิตรภาพและการเชื่อมโยงเข้าหากันในด้านดี ดังที่ปรากฏความหวังในงานชิ้นสำคัญอย่าง *Networks of Outrage and Hope*⁹ จึงต้องทำให้เราทบทวนความตระหนักในอำนาจเบื้องหลังเทคโนโลยี ตั้งแต่การใช้เครื่องมือค้นหาของกูเกิล (Google) ซึ่งไม่เป็นเพียงแค่เครื่องมือค้นหาข้อมูลเอนกประสงค์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่ แต่ยังเป็นบริษัทเอกชนผู้ให้บริการสารพันสำหรับผู้ใช้ ทั้งอีเมล (Gmail) แผนที่ (Google Map) ยูทูบ (YouTube) ปฏิทินส่วนตัว (Google Calendar) เครื่องแปลภาษา (Google Translator) ระบบปฏิบัติการแอนดรอยด์ (Android) ทำให้ตัวบริษัทใหญ่นี้เป็นเหมือนผู้บริหารโลกอินเทอร์เน็ตตัวจริง ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตทางอินเทอร์เน็ตของเรามากกว่าใคร การจะหวังว่าอินเทอร์เน็ตจะต่อเชื่อมพลังที่โดดเดี่ยวเข้าด้วยกันในเครือข่าย จนกลายเป็นพลังที่เปลี่ยนแปลงสังคมได้จึงเป็นความหวังที่ต้องคำนึงถึงบริบทเครือข่ายในโลกจริงไปด้วยกัน อิทธิพลของการเมืองนอกจอและในจอคอมพิวเตอร์จึงเป็นโลกคู่ขนานที่ปฏิบัติการควบคุมและต่อต้านจะยังคงดำเนินไปอยู่

แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์และความสัมพันธ์ทางการผลิตกับสังคมสมัยใหม่

ในปีพ.ศ. 2556 ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกค้นหาข้อมูลผ่านเครื่องมือค้นหา “กูเกิล” (Google) ร้อยละ 46 ในขณะที่เว็บไซต์ “ไปตู้” (Baidu) ของจีนมีผู้ใช้ร้อยละ 13 ในบรรดาผู้ใช้ร้อยละ 43 ใช้เฟซบุ๊ก (Facebook) น้อยกว่านั้นที่ร้อยละ 32 ได้ชมเนื้อหาจากยูทูบ (YouTube) แม้สัดส่วนเหล่านี้จะเติบโตหรือมีบริการที่หายไปจากกระแสความสนใจ อย่างเช่น กรณีของโปรแกรมสนทนา MSN หรือสื่อสังคม “ไฮไฟว์” (Hi5) การแข่งขันจะทำให้สื่อสังคมออนไลน์พัฒนาตัวเองต่อไปบนลักษณะสื่อและจุดเด่นที่หลากหลาย อย่างเช่นกูเกิลที่ให้บริการค้นหาข้อมูล ยูทูบเป็นพื้นที่สื่อภาพและเสียงมากกว่าจะเป็นเนื้อหาตัวอักษร เฟซบุ๊ก ซึ่งมีขนาดใหญ่ก็พยายามจะครอบคลุมหลายกิจกรรมของผู้ใช้ไปเรื่อย ๆ บนพื้นที่ที่เต็มไปด้วยข้อขัดแย้งเช่นนี้ สิ่ง que ให้บริการบนอินเทอร์เน็ตรายใหญ่มีลักษณะร่วมกันคือ สูตรทางผลประโยชน์จากรูทกิจโฆษณาและค่าข้อมูลที่รวมเข้าด้วยกัน ข้อความโฆษณาจำนวนมากถูกส่งเข้าหากลุ่มเป้าหมายอย่างแม่นยำด้วยข้อมูลที่สื่อสังคมออนไลน์เหล่านั้นมีข้อมูลการใช้งาน อันรวมไปถึงข้อมูลส่วนตัว เครือข่ายสังคม พฤติกรรม และความสนใจจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน ความสามารถในการคัดกรองข้อมูลที่รวมศูนย์ทำให้ผู้ให้บริการสื่อสังคมออนไลน์เหล่านั้นรู้จักตัวตนของผู้ใช้ได้ดี จนมีข้อสังเกตว่าอาจจะมากกว่าที่เรารู้จักตัวตนของเราเสียอีกด้วยซ้ำ จึงกล่าวได้ว่า สื่อสังคมออนไลน์หาประโยชน์จากการทำข้อมูลให้เป็นสินค้า¹⁰ และผู้ใช้ส่วนใหญ่ต่าง

9 Castells, 2012, ibid.

10 Christian Fuchs. 2014. Digital Labor and Karl Marx. New York: Routledge, pp. 243-246.

ยอมรับผูกพันโดยนิตินัยจากการกดปุ่มตกลงสมัครสมาชิกโดยไม่ได้สนใจเงื่อนไขของผู้ให้บริการใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการส่งข้อความโฆษณาหรือการใช้ข้อมูลผู้ใช้โดยบริษัท

เมื่อสินค้าของสื่อสังคมออนไลน์คือฐานข้อมูลผู้ใช้ ในวิสัยมองแบบมาร์กซ์แล้ว สมาชิกผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์คือแรงงานของระบบการผลิตข้อมูลที่ต่างขวนขวายโพสต์และนำเข้า การใช้งานอินเทอร์เน็ตของพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์และบริการแฝงการโฆษณาและค้าข้อมูลจึงเป็นแรงงานที่สร้างผลกำไรให้เจ้าของผู้ให้บริการและยังเป็นลูกค้าผู้ใช้บริการนั้นด้วย การที่ตัวผู้บริโภคและแรงงานเป็นคนเดียวกัน (Prosumer) ที่ทำการผลิต-บริโภค (Prosumtion หรือ Productive consumption) จึงเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของสังคมดิจิทัลซึ่งเรากำลังจะก้าวไปสู่

แนวคิดการผลิต-บริโภคแบบที่ชวนให้กลุ่มผู้ใช้ร่วม “ขงเอง-กินเอง” นี้ก็เป็นแนวโน้มเดียวกันในทางการบริหารธุรกิจ ที่พยายามจะลดต้นทุนด้านแรงงานซึ่งมีแต่จะสูงขึ้นและได้แรงงานเท่าเดิม การจัดจ้างบริการจากภายนอกแทนการจ้างพนักงานประจำบริษัทไว้ (Outsourcing) ก็อยู่ในกระแสเช่นเดียวกันนี้ และการจัดการกระจายงานสู่ฝูงชน (Crowdsourcing) โดยผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์นี้เป็นเช่นเดียวกันที่มีมาก่อนในโลกธุรกิจที่ต้องแข่งขันอยู่ตลอดเวลา ถึงอย่างนั้นการระดมผู้ใ้มาร่วมผลิตหรือปรับปรุงสินค้าหรือบริการก็เป็นกระบวนการที่มีผู้เสนอว่า “เป็นการทำทุนนิยมให้เป็นประชาธิปไตย” (Democratization of capitalism) ¹¹

ไม่ว่าจะเลือกมองในมุมการเป็นแรงงานผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่อาจถูกเอารัดเอาเปรียบหรือเป็นพลเมืองของชุมชนออนไลน์ที่ส่วนร่วมในกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย ทรัพยากรที่มีค่าของสังคมดิจิทัล ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองดิจิทัล คือผู้ผลิตเนื้อหาข้อมูลจำนวนมากจากหลายทิศทาง ทั้งตัวหนังสือ ตั้งแต่การโพสต์สถานะหรือสเตตัส (Status) สั้น ๆ เผยแพร่คลิปวิดีโอ การออกสื่อในเวลาจริง หรือ “ไลฟ์สด” (Live video) ผู้ชมจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ล้วนเคยอยู่ถูกรวมศูนย์ด้วยความจำกัดของทรัพยากร ภายใต้ความควบคุมของรัฐมาตลอดสมัยของการพัฒนา สื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจและการเมืองที่สำคัญของอำนาจและพลังการเคลื่อนไหวในการแย่งชิงมวลชน ถึงแม้ว่าโครงสร้างของธุรกิจ การควบคุมของรัฐ การควบคุมกันเองระหว่างผู้ดูแลและผู้ใช้ก็เป็นกรอบกำหนดวิถีและขอบเขตหลายอย่างได้ แต่เมื่อพิจารณาธรรมชาติของพื้นที่ธุรกิจนี้ในสังคมทุนนิยมการแข่งขันจึงเป็นไปได้ในทุกรูปแบบ ทั้งการผลิต ส่งผ่านและควบคุมเนื้อหา จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ก็มีลักษณะของอนาธิปไตย (Anarchy) บนพลวัตรของสังคมยุคดิจิทัล

บริบททางการเมืองในสังคมไทยและอินเทอร์เน็ต

ในประเด็นการพัฒนาาร่วมสมัย พื้นที่ไซเบอร์ยังจะเป็นประเด็นซับซ้อนอ่อนไหวต่อการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลที่ผ่านมา รวมถึงการจะเป็นปัจจัยขับเคลื่อนทางสังคมที่สำคัญต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการผลิตของสังคมไทยในระยะยาวไปสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล ภายใต้นโยบาย “ไทยแลนด์

---

11 Jeff Howe. 2006. อ้างใน Fuchs. 2014, อ้างแล้ว.; Jeff Howe. 2008. Crowdsourcing: Why the Power of the Crowd is Driving the Future of Business. New York: Three Rivers.

4.0” ความพร้อมของสังคมออนไลน์ไทยที่จะเห็นการขยายฐานประชากรอินเทอร์เน็ตให้เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่นอกเมืองใหญ่ ซึ่งมีความหลากหลายของความต้องการและสภาพแวดล้อมสูงกว่าสังคมเมือง อาจต้องพร้อมรับความสามารถในการรองรับความหลากหลายของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ อันอาจเป็นปัญหากับความเป็นเอกภาพทางความคิดของสังคมในฐานะรากไปด้วย ความเข้าใจปรากฏการณ์วิวัฒนาการการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการขยายตัวของสังคมการเมืองออนไลน์ของไทย จึงจะให้ภาพแนวโน้มของสังคมไทยออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะยาวในการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของรัฐไปด้วย

การรวมกลุ่มชุมชนการเมืองออนไลน์ไทย

การรวมกลุ่มในอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้ชาวไทยมีมานานพร้อม ๆ กับการเติบโตของกิจการเทคโนโลยีสารสนเทศท่ามกลางกระแสระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ในช่วงทศวรรษที่ 1990 ในอินเทอร์เน็ตยุคแรกยังจำกัดอยู่ในหมู่ผู้ใช้ที่ต้องเข้าใจเทคโนโลยีพอสมควร ระบบอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ส่วนใหญ่อยู่ในสถาบันการศึกษา เมื่อเริ่มมีการให้บริการสัญญาณอินเทอร์เน็ตโดยผู้ให้บริการเอกชนผู้ใช้ทั่วไปจึงเกิดขึ้นในปลายทศวรรษอย่างช้า ๆ เทคโนโลยีเว็บในระยะแรกยังเป็นการสื่อสารทางเดียวเสียเป็นส่วนมาก (Web 1.0) การโต้ตอบในเว็บล็อก (WebLog) หรือ (Blog) อันเป็นพัฒนาการมาอีกขั้นของระบบเว็บ (Web 2.0) ก็ยังเข้าถึงผู้ชมผ่านการอ่านเขียน ซึ่งยังไม่ดึงดูดผู้ชมได้ง่ายเท่าสื่อวิทยุโทรทัศน์ หรือการโทรศัพท์บ้าน (Fixed line telephone) ในการสื่อสารทางตรง การรวมกลุ่มสนทนาก็อยู่ในโปรแกรมพูดคุยห้องสนทนา (Chat room) และกระดานข่าว (Web board) ซึ่งต้องการทักษะทางภาษาและการพิมพ์ผ่านแป้นพิมพ์ ซึ่งยังไม่นับถึงความยากลำบากในการต่อเชื่อมสัญญาณอินเทอร์เน็ตด้วยการโทรเข้าศูนย์ การใช้นามแฝงและความเป็นนิรนามคือวิถีปกติเพราะผู้ใช้ยุคแรกส่วนใหญ่ไม่ได้มีมากนัก และอยู่กระจัดกระจายกันมากในหลายวงสังคม การใช้อินเทอร์เน็ตต้องผ่านคอมพิวเตอร์ขนาดตั้งโต๊ะแต่เพียงเท่านั้น การตรวจสอบตัวตนบนอินเทอร์เน็ตเป็นเรื่องห่างไกลความคุ้นชิน และเนื้อหาในการสนทนาก็ไม่ได้อยู่บนเรื่องการเมืองเป็นหลัก สถานการณ์ทางการเมืองในยุคการเมืองเลือกตั้งก็ไม่ได้คุกรุ่นอยู่ในพื้นที่อินเทอร์เน็ต

ในยุคต่อมาเมื่อเทคโนโลยีเริ่มพัฒนาในระบบกระดานข่าว ทั้งความเร็วในการเชื่อมต่อและการประมวลผลข้อมูลก็มากขึ้น ผู้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตรุ่นใหม่ได้เริ่มเพิ่มจำนวน ชุมชนออนไลน์ก็ขยายตัวขึ้น ห้องสนทนาสดไม่อาจรองรับผู้ใช้จำนวนหลายร้อยคนให้คุยพร้อมกันได้ ผู้มีรสนิยมและความสนใจใกล้เคียงกันจึงหันไปสู่กระดานข่าวมากขึ้น โดยกระดานข่าวหลักตลอดมาของสังคมไทยตั้งแต่ยุคบุกเบิกคือ “พันทิพดอทคอม” (www.pantip.com) ซึ่งแน่นอนว่าการสนทนาในประเด็นการเมืองก็เป็นกลุ่มชัดเจน พร้อมการแบ่งห้องสนทนาของห้อง “ราชดำเนิน” ทำให้เห็นความเป็นกลุ่มก้อนได้ชัดเจนขึ้น กระทั่งสนทนาจำนวนมากก็อยู่บนเรื่องราวความเป็นไปทางการเมืองหลังยุค “พฤษภาวิปโยค” กระแสการเมืองแบบประชาธิปไตยและพรรคการเมืองเป็นสีสันของเนื้อหาหลัก ความพยายามควบคุมไม่อาจเป็นได้มากนัก แต่ก็มีปฏิบัติการทางข้อมูลข่าวสาร (Informational Operation, IO) ทั้งการตรวจสอบและพยายามแทรกแซงขึ้นมา ถึงอย่างนั้นจำนวนสมาชิกที่เริ่มมากขึ้นและการจัดการระบบสมาชิกบนกระดานข่าวพันทิพ ที่ให้ระบุตัวตนด้วยการส่งหลักฐานสำเนาบัตรประชาชน ทั้งด้วยเหตุผลทางสังคมและข้อจำกัดของเครือข่ายในช่วงนั้นก็ทำให้การสนทนาในประเด็นอ่อนไหวจางลงไป คงอยู่ในประเด็นการเมืองจากกระแสสังคม พร้อมการเติบโตของช่องทาง

แสดงออกบนอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ที่เติบโตขึ้นมาหลายเวทีแพลตฟอร์ม อย่างเช่นโปรแกรมพูดคุยอย่าง MSN และ ICQ ที่มีมาก่อน LINE ในลักษณะเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้รับความนิยมมากเพราะเป็นยุคก่อนการเติบโตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจากโทรศัพท์มือถือชนิดมีระบบปฏิบัติการ (Operating System, OS) ความสะดวกรวดเร็วในการเข้าสังคมออนไลน์จึงยังไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดเท่าใดนัก การเริ่มมี “ความเป็นชุมชน” เป็นสังคมออนไลน์บนฐานสื่อสังคมข้ามชาติปรากฏชัดกับพัฒนาการความเร็วในการเชื่อมต่อที่เอื้อต่อการส่งผ่านข้อมูลภาพและเสียงจำนวนมากได้ง่ายขึ้น ดังภาพสะท้อนจากสื่อสังคมออนไลน์ของ Hi5 และ CamFrog (แคมฟรอก) ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ใช้วัยรุ่นชาวไทยเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในราวปีพ.ศ. 2550 ก่อนจะจางหายไปสู่แพลตฟอร์มอื่นๆ เหมือนดังเช่นกรณีของเฟซบุ๊ก ที่ผลสำรวจของรอบเดือนมกราคมของปีพ.ศ. 2560 ซึ่งในปัจจุบันพบว่าผู้ใช้ในกรุงเทพฯ มากเป็นอันดับหนึ่งในโลก¹²

เป็นที่ประจักษ์ชัดจากผลการสำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตและประชากรอินเทอร์เน็ตชาวไทยที่อยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ยทั่วโลก ในหลายตัวชี้วัด (ซึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีอัตราการเข้าถึงเฉลี่ยสูงกว่าอีกหลายภูมิภาคอื่นด้วย) ตั้งแต่การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประชากรไทยที่ร้อยละ 61 สูงกว่าค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 50 ไม่น้อยไปกว่าประเทศชั้นนำอย่างอิตาลีหรือบราซิล ความเร็วเฉลี่ยในการต่อเชื่อมของอินเทอร์เน็ตผ่านสาย (Fixed internet connection speed) กว่า 11.7 MBPS (ปริมาณข้อมูลเมกะบิตต่อวินาที) สูงกว่าค่าเฉลี่ยที่ 6.3 MBPS และค่าเฉลี่ยในรัสเซีย (11.6 MBPS) ฝรั่งเศส (7.9 MBPS) หรืออินโดนีเซีย (6.4 MBPS) จากภูมิภาคเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามค่าความเร็วเฉลี่ยของอินเทอร์เน็ตผ่านเครื่องมือสื่อสารเคลื่อนที่ (Mobile internet connection speed) ของไทยอยู่ที่ 6.1 MBPS เท่ากันกับฮ่องกง แต่น้อยกว่าจีน (8.9 MBPS) อินโดนีเซีย (10.9 MBPS) และเกือบทุกประเทศพัฒนาแล้วที่มีความเร็วเฉลี่ยที่เกินกว่า 10 MBPS ทั้งสิ้น¹³ สถานะการพัฒนาของอินเทอร์เน็ตไร้สายจึงอาจเป็นช่องของการพัฒนาเพื่อเพิ่มประชากรอินเทอร์เน็ตของไทยได้ แต่ก็สะท้อนลักษณะการใช้งานที่ยัง “ติดบ้าน” (Home-base) ไม่มีความคล่องตัวได้เท่าในหลายประเทศที่ความเร็วของอินเทอร์เน็ตไร้สายคือเส้นเลือดใหญ่ของการพัฒนาในศตวรรษนี้

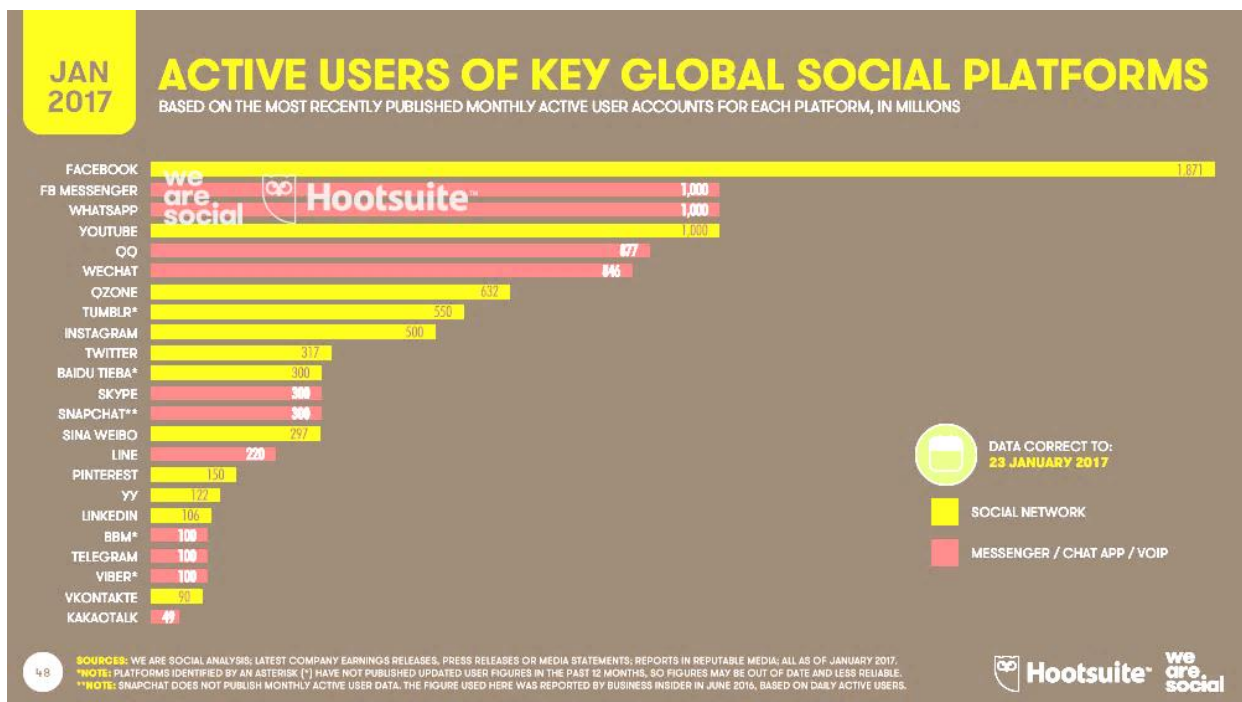
ถึงอย่างนั้นในมิติของตัวตน อัตลักษณ์ ที่สัมพันธ์ไปกับชุมชนออนไลน์กลับเด่นชัดมาก โดยไทยมีอัตราการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์เป็นอันดับต้นๆ ของโลกที่ร้อยละ 67 ในขณะที่ค่าเฉลี่ยทั่วโลกอยู่ที่เพียงร้อยละ 37 สูงกว่าสหรัฐ ญี่ปุ่น เยอรมนี และฝรั่งเศส แต่ในภูมิภาคเดียวกัน บรูไนมีสูงถึงร้อยละ 86 สิงคโปร์ที่ร้อยละ 77 มาเลเซียร้อยละ 71 ส่วนอินโดนีเซียและเวียดนามก็มีอัตราการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์สูงกว่าค่าเฉลี่ยทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการใช้เวลาของไทยค่าเฉลี่ยการใช้เวลาบนเครื่องมือสื่อสารเคลื่อนที่สูงสุดที่ 4.14 ชั่วโมงต่อวัน และบนคอมพิวเตอร์ 4.35 ชั่วโมงต่อวัน สูงเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก เป็นรองเพียงฟิลิปปินส์และบราซิล เมื่อพิจารณาเวลาที่ใช้กับสื่อสังคมออนไลน์ ค่าเฉลี่ยคนไทยก็ให้เวลากับสื่อสังคมออนไลน์รวมกันมาก

---

12 Simon Kemp. 25 January 2017. 'Digital in 2017: Global Overview.' Retrieved from www.wearesocial.com/sg/blog/2017/01/digital-in-2017-global-overview [blog]. Retrieved on October 1, 2018.

13 Kemp. 2017. *ibid.*

ถึง 2.48 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งยังพบอีกว่าไม่มากไปกว่าอีกหลายประเทศในภูมิภาค อย่างเช่นฟิลิปปินส์ที่สูงสุดด้วยเวลา 4.17 ชั่วโมงต่อวัน มาเลเซีย 3.19 ชั่วโมงต่อวัน ใกล้กับอินโดนีเซียที่ 3.16 ชั่วโมงต่อวัน เวียดนาม 2.39 ชั่วโมงต่อวัน สิงคโปร์ 2.07 ชั่วโมงต่อวัน นอกจากนี้ยังมีอัตราการเติบโตของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เติบโตสูงต่อเนื่อง¹⁴ อันสะท้อนภาพช่วงเวลาเติบโตไปกับประชากรรุ่นใหม่ ก่อนจำนวนผู้ใช้จะถึงจุดอิ่มตัว อย่างเช่นในกรณีของประเทศพัฒนาแล้ว กล่าวคือผู้คนเกือบทั้งสังคมจริง มีตัวตนในโลกอินเทอร์เน็ต ตัวอย่างเช่นในสังคมอเมริกันที่คนส่วนมากมีบัญชีเฟซบุ๊ก ความเป็นสังคมข่าวสารและเครือข่ายเป็นปัจจัยหลักในการอยู่รอดและเติบโต พร้อมฐานเทคโนโลยีที่พัฒนาไปด้วยกัน โดยเทคโนโลยีสำคัญในที่นี้อาจไม่ใช่เทคโนโลยีในการผลิตอีกต่อไป แต่จะเป็นเทคโนโลยีในการรวมกลุ่ม อย่างเช่นที่ผู้สร้างสื่อสังคมออนไลน์ชั้นนำของโลกในภาพที่ 9.1 ได้สร้างขึ้น ฐานเวทีหรือแพลตฟอร์ม (platform) สื่อสังคมออนไลน์ที่รองรับการรวมกลุ่มนี้คือเทคโนโลยีสำคัญร่วมสมัย หลังภาพความสำเร็จทางธุรกิจของผู้สร้าง มูลค่าหุ้น รายได้จากการโฆษณาหรือขายข้อมูล ยังเป็นภาพของสังคมและผู้คนที่ขนานกันไปกับสังคมจริง เป็นภาพความจริงคู่ขนานที่สั่นไหวและข้ามไปมาได้เหมือนการอ่านเว็บไซต์ในชีวิตจริงของเรา

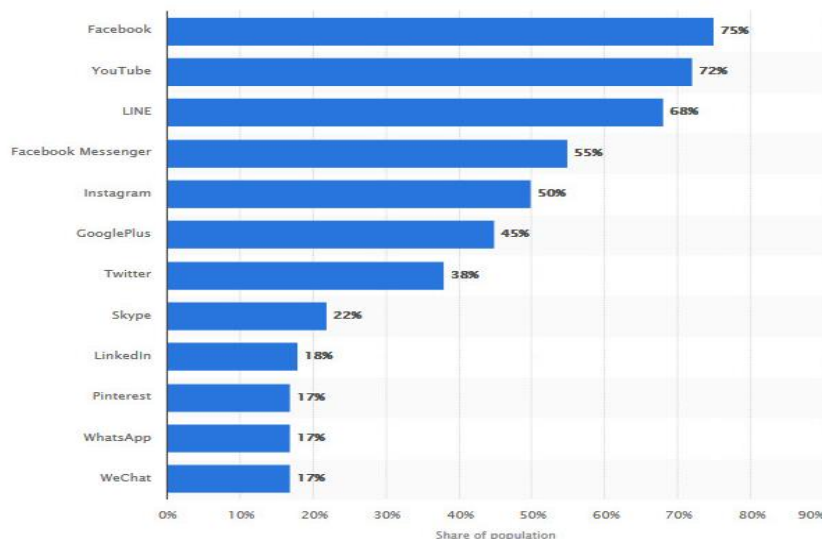

ภาพที่ 9.1 จำนวนผู้ใช้แยกตามแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ มกราคม พ.ศ. 2560. ที่มา Hootsuite. สืบค้นจาก <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview>, สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2560.

14 Kemp, ibid.

ในความทุ่มเทหมกมุ่นต่อกิจกรรมบนโลกอินเทอร์เน็ตของผู้คนดังที่ได้กล่าวมา ทำให้พื้นที่ทางผ่านของสื่อสังคมออนไลน์ทวีความสำคัญขึ้นในปัจจุบัน ด้วยอำนาจถูกแบ่งปันไปสู่ผู้สร้างและควบคุม แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่อาจมีเหตุรุนแรงทางกายภาพให้หน้าเป็นห่วง แม้อาจมีความรุนแรงทางการแสดงออกผ่านสื่อและภาษา สิ่งที่สำคัญที่สุดในชุมชนออนไลน์สำหรับผู้สร้างสื่อคือการดึงดูดผู้ใช้ให้ได้จำนวนมากและเวลายาวนานที่สุด การจะบังคับขีดขึ้นความต้องการของผู้ใช้ย่อมไม่อาจสร้างการเติบโตให้ธุรกิจ จำนวนผู้ใช้ที่เพิ่มมาจากหลายหลากแถบสื่ความคิด ต่างมีสร้างรายได้ให้สื่อสังคมออนไลน์ได้ทั้งสิ้น ทรัพยากรจึงถูกทุ่มเทให้ดึงดูดผู้ใช้ไว้บนสื่อสังคมออนไลน์ด้วยเนื้อหาที่ต้องตามรสนิยมพร้อมผู้คนคล้ายกัน เครือข่ายและชุมชนที่แลกเปลี่ยนสนทนาจึงเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าในโลกของความเป็นจริงตรงหน้า รวมไปถึงการสนทนาและชุมชนของเนื้อหาเฉพาะกลุ่มรสนิยมแยกย่อยที่ไม่อาจประสบโดยตรงได้ง่ายดายในโลกจริง เหล่านี้คือฐานการเติบโตซึ่งเฟซบุ๊ก (Facebook) ทำได้ดีในการต่อเชื่อมรสนิยมที่ทำให้ผู้ใช้รู้สึกเป็นศูนย์กลาง ของสังคมและของความจริง สอดรับกับแนวศีลธรรมแบบยึดตนเป็นที่ตั้ง (Selfism) อันเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยอย่างหนึ่ง

ถึงเฟซบุ๊กจะเป็นเหมือนแพลตฟอร์มมาตรฐานของยุคสมัย แต่ก็ไม่ใช่เป็นเพียงหนึ่งเดียว แพลตฟอร์มอื่นก็เติบโตมาได้อย่างห่าง ๆ อย่างในกรณีของ Whatsapp YouTube ซึ่งโดยพื้นฐานการใช้งานและเทคโนโลยี Whatsapp ไม่ได้มีลักษณะชุมชนและการรวมกลุ่มชัดเจนกว่าการเป็นช่องทางสื่อสารจากผู้ใช้สู่ผู้ใช้โดยตรงเหมือนการเปิดกรอบสนทนาทำยคลิวิดีโอของ YouTube ซึ่งกลายมาเป็นพื้นที่ที่ต่อยอดจากกระทุ้แบบใหม่ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตัวหนังสือ ผู้ชมจำนวนมากที่ไม่ได้รักการอ่านต่างหลงไหลสู่สื่อรูปแบบใหม่นี้ตามความอำนวยความสะดวกที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ทั้งความเร็วของการส่งผ่านสัญญาณอินเทอร์เน็ตและความสะดวกบนอุปกรณ์มือถือ (Handheld devices) แต่ถึงอย่างนั้นในท้ายที่สุด ด้วยกระแสทางธุรกิจ รสนิยมของผู้ใช้และลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม สังคมไทยที่รายวิชานี้สนใจก็ปรากฏภาพสะท้อนเชิงปริมาณดังในภาพที่ 9.2 โดยสื่อสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมจนมีจำนวนผู้ใช้งานมากที่สุดในปี 2560 ได้แก่ เฟซบุ๊กกว่าร้อยละ 75 โดยอยู่ทุบอยู่ที่อันดับสองมีผู้ใช้กว่าร้อยละ 72 และโปรแกรมสนทนาที่เน้นการสนทนาโดยตรงและกลุ่มมีกว่าร้อยละ 68 มากกว่าการใช้งานโปรแกรม Facebook Messenger ที่พ่วงบริการมากับบัญชีของเฟซบุ๊กที่มีผู้ใช้รายร้อยละ 55 ของผู้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตทั้งหมด แพลตฟอร์มระดับรองลงไปอย่าง อินสตาแกรม กูเกิลพลัส ทวิตเตอร์ และสไกป์ แม้จะมีผู้ใช้น้อยกว่าแต่ก็มีจำนวนมากที่แสดงตนเป็นผู้ใช้ แต่ด้วยความเป็นแพลตฟอร์มรองที่ผู้ใช้อาจไม่ได้เปิดใช้งานจริงเป็นเวลานาน อาจทำให้ความเข้มข้นของเนื้อหาในพื้นที่เหล่านั้นเบาบางกว่าในพื้นที่หลัก หรืออาจกลายเป็นพื้นที่เฉพาะกลุ่ม อย่างเช่นกรณีของกลุ่มวัยรุ่นคนรุ่นใหม่ที่นิยมชมชอบการโพสต์รูปถ่ายมักจะใช้ผ่านแพลตฟอร์มของอินสตาแกรม ในขณะที่สไกป์เป็นทางเลือกของการสื่อสารด้วยภาพวิดีโอคอล หรือการสนทนาแบบเห็นหน้าค่าตา ซึ่งบริบทและเนื้อหาในการสื่อสารอาจไม่เป็นการเมืองมากไปกว่าเรื่องส่วนตัวของคุณสนทนาด้วยกัน

ภาพที่ 9.2 การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของไทย ข้อมูล ณ ไตรมาสที่ 3 ปีพ.ศ. 2560. ที่มา: Statista. สืบค้นจาก www.statista.com/statistics/284483/thailand-social-network-penetration/, สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2561.

ดังที่กล่าวมาแล้ว แม้จะมีประชากรคนไทยจำนวนมากใช้เฟซบุ๊ก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าแพลตฟอร์มที่มีผู้ใช้จำนวนน้อยกว่าจะมีความหมายต่อสังคมน้อยกว่า ผลสำรวจของกูเกิลในไทยพบว่าเว็บไซต์รวมคลิวิดีโอ “YouTube” ที่มีผู้ใช้น้อยกว่าเฟซบุ๊กอยู่เล็กน้อยดังที่กล่าวมาก่อนหน้า กลายเป็นเว็บไซต์ที่มีผู้ใช้มากเป็นอันดับหนึ่ง โดยคนไทยในปัจจุบันใช้เวลาอยู่ใน YouTube ยาวนานกว่าการดูโทรทัศน์ถึง 62%¹⁵ แม้การรับชมจำนวนมากเป็นผลมาจากการเสฟสื่อโทรทัศน์ย้อนหลัง ในรายการที่สามารถรับชมได้จากช่องโทรทัศน์จริงที่มีอยู่ แต่ด้วยความสะดวกทำให้การรับชมมีพัฒนาการมากไปกว่าการรับชมโทรทัศน์ในโลกยุคเก่า วิวาทะการสนทนาและการติดตาม (subscribe) เป็นการแสดงความเป็นกลุ่มก้อนให้เห็นได้ในหลายช่องวิดีโอชื่อดัง ไม่แพ้การติดตามเฟซบุ๊กของสาวกทั้งหลาย อีกรยังมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นตามเทคโนโลยีการถ่ายภาพและวิดีโอที่กำลังพยายามแทนที่การเล่าเรื่องผ่านตัวอักษรในแบบเดิม และแน่นอนว่าผลกระทบโดยตรงต่อการควบคุมคือการตรวจสอบที่ยังยากขึ้นต่อสื่อที่ซับซ้อนและขนาดที่เพิ่มขึ้น กล่าวคือการตรวจสอบข้อความจบบ้างอ่อนไหวในตัวอักษรย่อมมีปริมาณข้อมูลน้อยและทำได้รวดเร็วกว่าการตรวจสอบเนื้อหาในรูปแบบภาพหรือวิดีโอ ซึ่งกำลังเติบโตอยู่ในปัจจุบันและน่าจะต่อเนื่องไปในอนาคตอันใกล้

พื้นที่การเมืองดิจิทัลไทย

กระดานข่าวราชดำเนิน : ผลผลิตของยุคประชาธิปไตยเต็มใบ

15 วสิทธิ์ สติตรพงษ์. 12 เมษายน 2560. “Google เผยสถิติ-ข้อมูลน่าสนใจว่าด้วย ‘คนไทยกับการใช้อินเทอร์เน็ต,’” มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_31336, เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560.

ในบรรดาพื้นที่อินเทอร์เน็ตและชุมชนการเมืองออนไลน์ร่วมสมัยของไทย ที่มีการรวมกลุ่มผู้ใช้และการสนทนาอย่างต่อเนื่องได้มาอย่างยาวนาน ย่อมหนีไม่พ้นที่จะต้องพิจารณากระดานข่าวพันทิพดอทคอม (www.pantip.com) ซึ่งเป็นผู้ให้บริการกระดานข่าว เน้นสมาชิกชาวไทย ด้วยการจัดการระบบรองรับเนื้อหาแบบกระดานข่าว-สนทนา (Web board) ซึ่งเป็นรูปแบบของการสนทนาออนไลน์แบบชุมชนขนาดใหญ่มาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคเติบโตสู่ผู้ใช้ทั่วไปของอินเทอร์เน็ตในช่วงปลายพ.ศ. 2539 อันเป็นช่วงเวลาของรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปะอาชา ท่ามกลางกระแสการปฏิรูปการเมือง พันทิพดอทคอมให้บริการสมาชิกโดยการสมัครและยืนยันตัวตนจากฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร์ ผู้สมัครต้องส่งหลักฐานสำเนาบัตรประชาชนยืนยันตัว ซึ่งทำให้การระบุตัวผู้ใช้รายบุคคลและติดตามจากระบบหมายเลขทะเบียนบัตรประชาชน 13 หลักของทางราชการเป็นไปได้โดยง่าย แต่ถึงอย่างนั้นระบบการจัดการควบคุมเนื้อหาอย่างเข้มข้นเพื่อเลี่ยงข้อปัญหาทางการเมืองก็มีประสิทธิภาพอยู่ไม่น้อย เมื่อย้อนคิดถึงหลายกรณีการเมืองล่อแหลมก็ไม่ปรากฏปัญหาจากพันทิพด้วยกระบวนการคัดกรอง ตรวจสอบ แสดงหมายเลขช่องทางอินเทอร์เน็ต หรือ IP address และมีเจ้าหน้าที่ดูแลบททั้งเนื้อหาอันตรายอย่างรวดเร็ว พัฒนาการรูปแบบกระดานข่าว-สนทนาของพันทิพจึงอยู่ในวงของผู้ใช้ที่ลงทะเบียน ซึ่งพอเอื้อให้รักษาความเป็นส่วนตัวจากผู้ใช้อื่นได้ในระดับของการสนทนา

ในรูปแบบแพลตฟอร์มของพันทิพยังคงรูปแบบและความเป็นกระดานข่าวพูดคุยดังที่เคยเป็นมาอยู่อย่างมั่นคง หัวข้อการสนทนาถูกแบ่งกลุ่มออกไปตามห้องสนทนาโดยเฉพาะ อย่างเช่น “ห้องเฉลิมไทย” สำหรับเรื่องบันเทิงภาพยนตร์ “ห้องชายคา” สำหรับเรื่องบ้านและสวนตลอดจนการตกแต่ง “ห้องสินธู” สำหรับเรื่องการซื้อขายหุ้นและลงทุน และ “ห้องราชดำเนิน” สำหรับการเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มห้องสนทนาเก่าแก่ตั้งแต่เริ่มแรกของการจัดกลุ่มห้องสนทนากว่ายี่สิบปีมาแล้ว เนื้อหาในห้องสนทนาถูกเรียงตามลำดับเวลาที่เริ่มเปิดหัวข้อสนทนา การจัดเรียงรายการ (Listing) อยู่บนตัวอักษร ซึ่งต่างไปจากสื่อสังคมออนไลน์ยุคใหม่อย่างเฟซบุ๊กหรือยูทูบที่เรียงรายการตามผู้ใช้หรือผู้เผยแพร่ การสนทนาบนกระดานข่าวพันทิพจึงต้องการทักษะทางภาษาและสายตาของคนที่รักการอ่านเขียนเป็นอย่างมาก

แพลตฟอร์มสื่อสารข้ามชาติ: เฟซบุ๊ก (Facebook)

เฟซบุ๊กเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ก่อตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) โดยผู้ริเริ่มก่อตั้งใช้งานคือนายมาร์ค ซัคเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) และกลุ่มเพื่อนสนิทผู้ร่วมก่อตั้ง¹⁶ เพื่อใช้เป็นสื่อในการติดต่อสื่อสารในหมู่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา แล้วจึงขยายวงผู้ใช้ต่อไปในหมู่นักศึกษาของมหาวิทยาลัยอื่นในสหรัฐอเมริกาจนถึงผู้ใช้งานทั่วไปในเวลาต่อมา จนในปัจจุบันเฟซบุ๊กก็ยังคงเป็นสื่อสังคมออนไลน์อันดับหนึ่งของโลกต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน โดยมีผู้ใช้งานทุกวัน (daily users) กว่า 1.45 พันล้านบัญชีผู้ใช้¹⁷ และรวมจำนวนกว่า 2.2 พันล้านบัญชีผู้ใช้ทุกเดือนจากทั่วโลก สร้างรายได้จากการ

---

16 Facebook, Company Info, retrieved from <https://newsroom.fb.com/company-info/>, Accessed on 1 February 2018

17 ข้อมูลจาก Facebook, Company Info, อ้างแล้ว; หน่วยนับจำนวนผู้ใช้คิดตาม “บัญชีผู้ใช้” ซึ่งอาจมีผู้ใช้ที่มีมากกว่า 1 บัญชี จึงไม่ได้นับหน่วยเป็นราย “คน” ซึ่งอาจทำให้สับสนกับจำนวนผู้ใช้ที่มีอยู่จริง

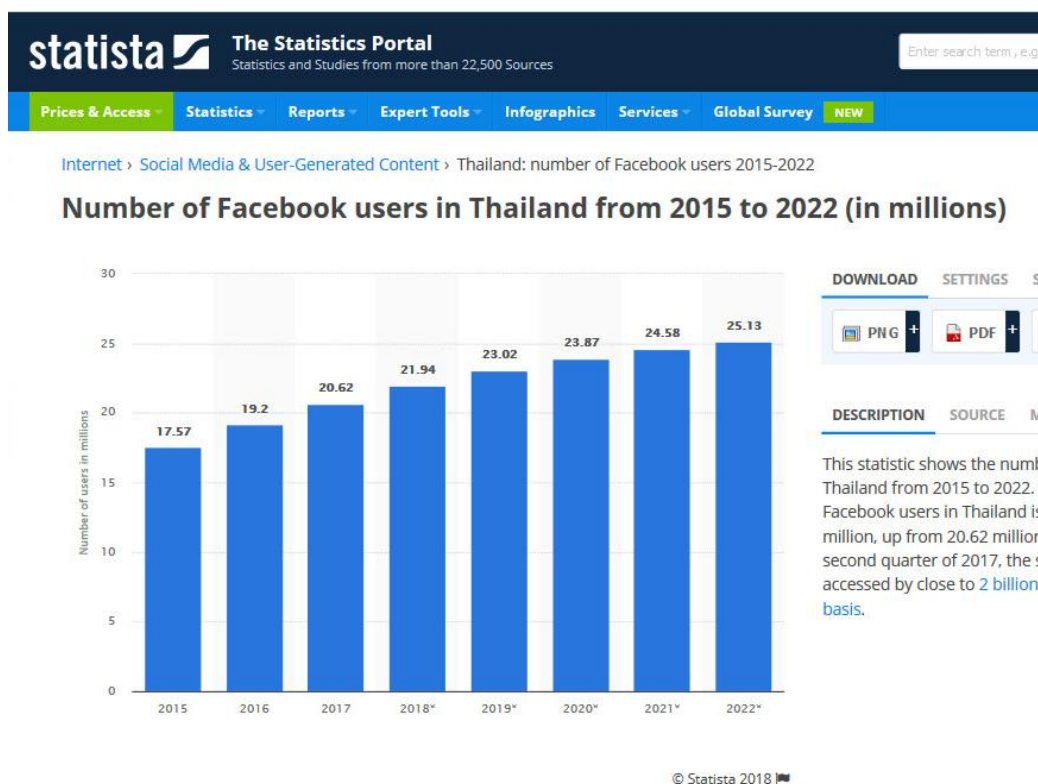
โฆษณามากกว่าสี่หมื่นล้านเหรียญสหรัฐในปีพ.ศ. 2560 หรือกว่า 1.2 ล้านล้านบาท (ที่อัตราแลกเปลี่ยน 31บาทต่อ 1เหรียญสหรัฐ) ความสำเร็จทางธุรกิจดิจิทัลที่สะท้อนออกมาเป็นยอดรายได้สูงขนาดนี้ อธิบายได้จากการแนวคิดของสังคมเครือข่าย โดยเฟซบุ๊กคือจุดเชื่อมต่อของโครงข่ายทางสังคมขนาดมหึมา ทรัพย์สินสำคัญที่บริษัทมีอยู่คือผู้ใช้งาน เนื้อหาและธุรกรรมจำนวนมากที่เกิดขึ้นตามมา จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบกิจการของเฟซบุ๊กที่อาศัยประโยชน์จากสังคมเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง

เฟซบุ๊กไม่ได้เป็นกระดานข่าวโดยตัวเอง แต่เป็นเพจของผู้ใช้งาน ที่จะทำการสร้างเนื้อหาด้วยข้อมูลส่วนตัวของตนขึ้น โดย “อัลกอริทึม” (Algorithm) หรือชุดคำสั่งของระบบจะป้อนเนื้อหาที่เราสนใจมาสนใจเข้าสู่หน้าเพจหลักของผู้ใช้งานแต่ละคน การใส่ข้อมูลส่วนตัวและเพิ่มเพื่อนเพียงไม่กี่คนแรกจะทำให้ระบบเรียนรู้พื้นฐานและรสนิยมบางประการของผู้ใช้ได้จากข้อมูลผู้อื่นที่ระบบมีอยู่ ซึ่งเชื่อมโยงได้ตั้งแต่ข้อมูลภูมิลาเนาหรือสถาบันการศึกษาที่ป้อนเข้าไป การกดคลิกชื่นชอบหรือปิดการแสดงเนื้อหาบางประเภทจะถูกบันทึกและจัดลำดับเนื้อหาในแนวเดียวกันให้ตกไป หลังจากทีระบบเรียนรู้สิ่งที่ผู้ใช้งานสนใจและชื่นชอบในการเข้าชมเนื้อหา ที่ถูกสร้างออกจากผู้ใช้งานรายอื่นในเครือข่าย ความสามารถในการแนะนำเนื้อหาหรือเพื่อนที่เราอาจจะอยากเพิ่มเข้ามาล้วนมาจากข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่และชุดคำสั่งที่ประมวลผลเพื่อคาดเดาผู้ใช้งานอย่างเป็นระบบและชาญฉลาด อันเป็นวิวัฒนาการของระบบสถาปัตยกรรมเว็บไซต์ตั้งแต่ในเวอร์ชัน 3.0 เนื้อหาที่ถูกป้อน (feed) ผ่านหน้า Home ของเฟซบุ๊กแต่ละคนจึงเป็นเนื้อหาที่ถูกกลั่นกรองจากเครือข่ายและรสนิยมส่วนตัวของผู้ใช้และระบบของเฟซบุ๊กที่จะแนะนำเนื้อหา รวมถึงส่งข้อความโฆษณาเข้ามาให้เห็น

เฟซบุ๊กได้รับคำชื่นชมเป็นอย่างมากในเหตุการณ์อาหรับสปริงในการมีส่วนร่วมหนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญของประเทศตูนิเซีย อียิปต์ และลิเบียในปีค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสู่การเมืองของมวลชนอีกหลายครั้ง โดยผู้ใช้งานจำนวนมากสามารถจัดตั้งและบริหารการสื่อสารเพื่อเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพหากการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตจะไม่ถูกปิดกั้น แต่ภายหลังชัยชนะของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา นายโบนัลด์ ทรัมป์ ฉายภาพชัยชนะส่วนหนึ่งว่าเป็นผลจากการศึกษาข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้งของสหรัฐอเมริกาโดยบริษัทวิเคราะห์ข้อมูล Cambridge Analytica ซึ่งขุดข้อมูล (Data mining) จากฐานข้อมูลผู้ใช้เฟซบุ๊ก เป็นเหตุให้เกิดความไม่มั่นใจในมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลและความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้ อีกทั้งยังพึ่งทลายภาพของแพลตฟอร์มเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเฟซบุ๊กลงไปเมื่อสังคมเริ่มตระหนักถึงข้อมูลที่ถูส่งผ่านเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ในการหาเสียงเลือกตั้งและรณรงค์ต่าง ๆ ในระยะหลัง ซึ่งสะท้อนภาพการเข้าใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์จากฝั่งของทุนและอำนาจซึ่งย่อมกระทำการทางสังคมบางอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าปัจเจกผู้ใช้งานที่กระจัดกระจายกว่า

ในสังคมไทยเฟซบุ๊กได้ถูกนำมาใช้งานจนเป็นสื่อสังคมออนไลน์หลัก โดยโปรแกรมพูดคุยที่มีมาก่อนอย่างกรณี MSN ของบริษัท MicroSoft รวมถึง ICQ Hi5 ที่ปิดตัวร้างลงเพราะกระแสเฟซบุ๊ก และยังมีแขหน้าจำนวนผู้ใช้กระดานข่าวอย่างพันทิพไปหลายช่วงตัว โดยส่วนหนึ่งคือกลุ่มผู้ใช้งานชั้นกลางที่มีการศึกษาในเขตเมืองที่การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเป็นไปอย่างง่ายดาย และยังคงขยายตัวไปตามปริมาณผู้เข้าถึงโครงข่ายอินเทอร์เน็ตไปด้วย ดังในภาพที่ 11.1 ด้วยศักยภาพในการสื่อสารนอกกรอบแบบตัวหนังสือ (Non-text) ซึ่งเอื้อ

ให้มีการสื่อสารด้วยภาพเป็นจำนวนมากอย่างในปัจจุบัน ถึงแม้การใช้งานส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่สายเครือข่ายที่ผูกพันผ่านการเฟซบุ๊กทำให้เครือข่ายเฟซบุ๊กเป็นเป้าหมายในการทำตลาดช่วงชิงผู้บริโภคในทางธุรกิจ และช่วงชิงมวลชนกลุ่มหนึ่งในทางสังคมและการเมือง ผู้นำความคิด เน็ตไอดอลจำนวนมากแจ้งเกิดจากการโพสต์บนเฟซบุ๊กและมีการแชร์ (Share) ส่งต่อเป็นจำนวนมากนับอย่างเช่น “เจี๊ยบ เลียบด่วน” “พีคินดี” และเพจที่ไม่ใช่บุคคลอีกจำนวนหนึ่ง รวมถึงนักการเมืองและผู้นำทางสังคมหลายคนเองก็ใช้เฟซบุ๊กเป็นหลักในการสื่อสารทางการเมืองอย่างเป็นผลดี ด้วยว่ามีต้นทุนที่ถูกกว่าการทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบเดิม และการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางกว่า

© Statista 2018

ภาพที่ 11.1 จำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊กในไทยและแนวโน้ม 2558-2565 (ล้านคน). ที่มา: Statista. 2018. สืบค้นจาก <https://www.statista.com/statistics/490467/number-of-thailand-facebook-users/>. สืบค้นเมื่อ 21 มิถุนายน 2561

ในการเมืองร่วมสมัย เฟซบุ๊กถูกใช้เป็นที่สื่อสารหลักของการเดินขบวนเคลื่อนไหวกดดันรัฐบาลของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรอย่างเข้มข้นก่อนการเมืองจะเดินไปสู่ห้วงของการรื้อหาทางออกและตามมาด้วยการปฏิวัติ กระแสสังคมที่โหมกระพือบนเฟซบุ๊กเป็นผลให้ชนชั้นกลางจำนวนมากในเขตเมืองหลวงออกมาเดินขบวนประท้วงเป็นจำนวนมากหลายแสนหรืออาจจะถึงกว่าล้านคน สิ่งที่สะท้อนให้เห็นในพลังของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นนี้คืออัตราความเร็วในการส่งสารวนเวียนถึงผู้ใช้ธรรมดาที่อาจไม่ได้

มีความสนใจและเข้าใจทางการเมืองอยู่เป็นหลัก แต่การรับรู้ข่าวสารที่ถูกเชื่อมโยงมาจากเครือข่ายสังคม โดยรอบทำให้ภาพความเข้าใจในปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นได้รับการยืนยันอย่างเป็นกลุ่มก้อนจากผู้มีจุดยืนทางการเมืองในแนวเดียวกัน ในเครือข่ายสังคมเดียวกัน และที่สำคัญคือกระบวนการจัดตั้งของการเมืองออฟไลน์ในสังคมจริง ที่จะนำกระแสออนไลน์ไปสู่การกดดันทางการเมืองที่มีผลกระทบต่อสันคลอนอำนาจได้¹⁸

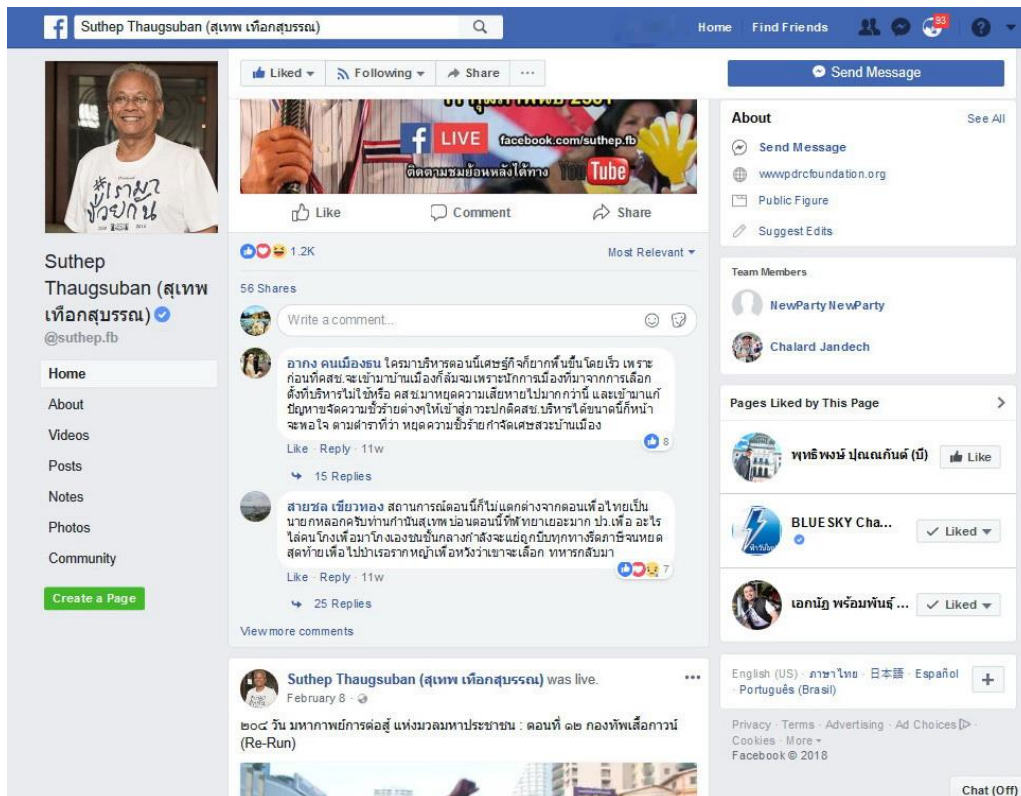
แน่นอนว่าผู้ที่ไม่ชื่นชอบแนวทางของสื่อที่ทีมบริหารของนางสาวยิ่งลักษณ์จะไม่พอใจในทิศทางทางการเมืองเช่นนั้น แต่สิ่งที่จะกระทำได้ของทั้งสองฝ่ายสื่อคือการเลือกที่จะชื่นชอบ หรือปฏิเสธการนำเสนอเนื้อหาในแนวที่ตนไม่ชอบออกไป ภาพสังคมผ่านหน้าเฟซบุ๊กของแต่ละฝ่ายจึงถูกแบ่งแยกจากการคัดเลือกเพจที่ผู้ใช้สนใจให้ขึ้นมาแสดง หากผู้ใช้เลือกปิดสิ่งที่ไม่ชอบ ระบบก็จะเรียนรู้ความไม่ชอบนั้นไว้ด้วยการเลือกรับสื่อไว้การกลั่นกรองด้านเดียวจากผู้ใช้ด้วยกันย่อมส่งผลถึงการแบ่งแยกในทางสังคม (Social segregation) ขึ้นมาได้อีกด้วย เพราะอัลกอริทึมของเฟซบุ๊กไม่ได้ถูกออกแบบให้รับความเห็นต่าง หรือจัดพื้นที่สนทนาวิวาทะ แต่จัดการแบ่งแยกให้ตรงตามรสนิยมของผู้ใช้ (Customized segregation) และแวดล้อมด้วยเนื้อหาที่ชื่นชอบโดยผู้ชมในรสนิยมเดียวกัน เพื่อตั้งให้ใช้เวลาชมเนื้อหาในเฟซบุ๊กได้นานที่สุด เพื่อจะได้ข้อมูลด้านบวกและส่งสื่อโฆษณาออกสู่ผู้ชมเพื่อสร้างรายได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด การเพิ่มเติมความสามารถในการรองรับเนื้อหาภาพวิดีโออาจทำให้ผู้ใช้มีทางเลือกในการส่งเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และสำหรับการแข่งขันทางธุรกิจแล้วก็เป็นเพียงความพยายามในการแย่งตลาดส่วนหนึ่งของยูทูปออกมาเท่านั้น การจะนำไปใช้ประโยชน์ของเนื้อหาไม่ว่าทางธุรกิจ บันเทิง หรือการเมือง ล้วนเป็นสิ่งที่อยู่ในความต้องการของเจ้าของเครือข่ายผู้ใช้ทั้งสิ้น

เพจทางการเมืองของเฟซบุ๊กอาจจัดจำแนกได้ยากกว่าห้องสนทนาในกรณีของพันทิพที่มีความเป็นสัดส่วนชัดเจนกว่า ข้อความทางการเมืองที่โพสต์ผ่านหน้าเฟซบุ๊กที่ได้รับความนิยมสูงมักเป็นเพจของบุคคลทางการเมือง อย่างเช่นเพจของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ดังในภาพที่ 9.3 นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และทักษิณ ชินวัตร ซึ่งมีผู้ติดตามกว่าสองล้านคน เพจของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรกว่าหกล้านคน ดังในภาพที่ 9.4 ซึ่งถือว่ามากเมื่อเทียบกับนักการเมืองของประเทศใหญ่ อย่างเช่น อดีตประธานาธิบดีจอร์จ บุช (George W. Bush) ที่มีผู้ติดตามอยู่กว่าสี่ล้านคน แต่อย่างน้อยกว่านายบารัค โอบามา (Barack Obama) ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเข้มข้นตั้งแต่เริ่มประกาศตัวรับสมัครเลือกตั้งหาเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีผู้ติดตามกว่า 55 ล้านคน หรือทวิตเตอร์ของนายโดนัลด์ ทรัมป์ (@realDonaldTrump) ซึ่งมีผู้ติดตามกว่า 57 ล้านคน แต่ถึงไม่ได้มีมากมายไปกว่าจำนวนผู้ติดตามในเฟซบุ๊กของคนดังในสาขาอื่นอย่างเช่นดารา นักร้องหรือนักกีฬา ซึ่งเมื่อเทียบสัดส่วนประชากรจึงอาจกล่าวได้ว่านักการเมืองไทยหลายคนมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์สื่อสารโดยตรงกับกลุ่มผู้สนับสนุนอย่างเป็นผล

---

18 Robert Zepic et al. 2016. Ibid.

หน่วยที่ 9 การเมืองยุคดิจิทัล (Digital Politics)

ภาพที่ 9.3 เพจเฟซบุ๊กนายสุเทพ เทือกสุบรรณ, Suthep Thaugsuban, ที่มา <https://www.facebook.com/suthep.fb/>, เข้าถึงเมื่อ 3 พค. 2561

ภาพที่ 9.4 เพจเฟซบุ๊กนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, Yingluck Shinawatra, ที่มา <https://www.facebook.com/Y.Shinawatra/>, เข้าถึงเมื่อ 3 พค. 2561

แพลตฟอร์มสื่อสารข้ามชาติ: ยูทูบ (YouTube)

ยูทูบเป็นเว็บไซต์รวบรวมวิดีโอที่แบ่งปันจากผู้ใช้ที่เปิดตัวในปีค.ศ. 2005 ในช่วงไล่เลี่ยกันกับการเปิดตัวเฟซบุ๊ก และถูกบริษัท Google ซื้อไปเป็นส่วนหนึ่งตั้งแต่ปีค.ศ. 2006 โดยยูทูบยังคงคุณลักษณะดั้งเดิมในการใช้งานอยู่เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งบริการหลักคือการรองรับการแบ่งปันข้อมูลไฟล์วิดีโอ ซึ่งเป็นสื่อภาพและเสียงแทนที่จะเป็นเนื้อหาในรูปแบบตัวหนังสือดังเช่นในหลายสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ นอกจากนี้ผู้ใช้ที่เป็นบุคคลทั่วไป ยูทูบยังเป็นช่องทางประชาสัมพันธ์สินค้าอีกหลายประเภท รวมถึงส่งภาพสด (Live streaming) โดยในยุคกลางของโทรทัศน์ก็มีสำนักข่าวใหญ่และช่องโทรทัศน์เก่าแก่หลายสำนักต้องมาเปิดช่องทางการรับชมผ่านยูทูบ ศักยภาพของยูทูบเพิ่มทวีพลังมากขึ้นตามความเร็วในการส่งถ่ายข้อมูลจากผู้ใช้สู่ระบบจัดเก็บ ซึ่งในเขตพื้นที่ที่อินเทอร์เน็ตมีความเร็วต่ำอาจประสบปัญหาการรับชมจากข้อมูลที่ส่งถ่ายมาให้ไม่ทัน แต่เมื่อพัฒนาการความเร็วในการเชื่อมต่อถึงระดับที่พอจะส่งข้อมูลภาพและเสียงที่มีขนาดมากกว่าตัวหนังสือผู้ใช้ได้ ยูทูบก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในการรับชมเนื้อหาต่าง ๆ ไม่แพ้โทรทัศน์ในรูปแบบเก่า แล้วยังด้วยศักยภาพในฝั่งผู้ใช้งานที่เริ่มคุ้นกับการสื่อสารมัลติมีเดีย การรับชมก็เพิ่มมากขึ้น จนมีหลายคลิปวิดีโอที่อาจถูกรับชมกว่าร้อยล้านครั้งในช่วงเวลาไม่กี่สัปดาห์

สำหรับผู้ใช้งาน การเข้าถึงยูทูบอาจสมัครผ่านบัญชีผู้ใช้ใหม่หรือผูกติดไว้กับบัญชีผู้ใช้ของกูเกิล เพื่อเปิดใช้บริการ คลิปวิดีโอที่มีอยู่ในช่องเหล่านั้นก็จะถูกเรียงให้ผู้เลือกใช้ได้ตามความพอใจ ซึ่งในแต่ละหน้าของยูทูบก็จะมีภาพลิ้งค์เชื่อมต่อไปรับชมคลิปวิดีโออื่น ๆ ที่อยู่ในช่องเดียวกัน หรือมีเนื้อหาคล้ายกัน การสร้างลิ้งค์เชื่อมต่อในสื่อสังคมออนไลน์เช่นนี้เป็นกลวิธีพื้นฐานที่จะดึงดูดผู้ใช้ให้วนเวียนอยู่ในเครือข่ายของตน และสร้างรายได้จากการใช้งานของผู้ใช้เมื่อรับชมโฆษณาที่ยูทูบป้อนแทรกไปให้ ความเป็นสื่อสังคมออนไลน์ของยูทูบไม่ได้ได้อยู่แต่เพียงในการรับชมเนื้อหา หรือนำเสนอเนื้อหาในช่องของตน แต่ยังรองรับให้ผู้ใช้งานแสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหา ทั้งการคลิกขึ้นชอบหรือไม่ขึ้นชอบ และการให้ความเห็นสนทนาได้ครบภาพ¹⁹ ซึ่งในฐานะของผู้ผลิตเนื้อหา ยูทูบมีส่วนสำคัญในการลดต้นทุนให้ผู้ผลิตเนื้อหาทุกระดับในการเผยแพร่ ตั้งแต่สำนักข่าวระดับโลกจนถึงปัจเจกบุคคลธรรมดาที่มีเพียงโทรศัพท์มือถืออยู่ในมือ

จากแนวโน้มในความเห็นได้ว่าจำนวนผู้ชมยูทูบมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากเมื่อเทียบกับกระดานข่าวอันเป็นรูปแบบการสื่อสารในยุคก่อนหน้า ด้วยความสะดวกในการรับชมหรือรับฟังข่าวสารในขณะที่ทำกิจกรรมอื่นได้ ช่องยูทูบที่วิจิตรเป็นทางออกของการสื่อสารร่วมสมัยที่กำลังอยู่ในแนวโน้มของการเติบโต พร้อมกับผู้ผลิตเนื้อหารุ่นใหม่ที่น่าทายกับการถ่ายทำมากกว่าตัวหนังสือ ในสังคมไทยช่องยูทูบที่เผยแพร่เนื้อหาทางการเมืองเป็นหลักมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2553 คือรายการ “เจาะข่าวตื่น” (เจาะข่าวตื่น ดูถูกสติปัญญา) ที่มี วิญญู วงศ์สุรวัฒน์ หรือ “จอห์น วิญญู” เป็นพิธีกรและผู้อำนวยการผลิตรายการ โดย วิญญูถูกยกย่องโดยนิตยสารระดับโลกอย่างไทม์ (Time) ให้เป็น “ผู้นำคนรุ่นต่อไป” (Next Generation Leaders)

---

19 Jean Burgess, and Joshua Green. 2009. YouTube: Online Video and Participatory Culture. Cambridge, UK: Polity.

ของปีค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557)²⁰ อิทธิพลทางความคิดต่อผู้ชมที่สะท้อนผ่านคนดูระดับเกินแสนครั้งในหลายหัวข้อย่อมมีอยู่ไม่น้อย ด้วยลีลาตลกขบขันและการนำเสนอที่เข้าใจง่ายต่อผู้ฟังในช่วงวัยเดียวกัน ดังเช่นเดียวกันกับต้นแบบรายการจากสังคมอเมริกันที่ประสบความสำเร็จ อย่าง “The Daily Show with Jon Stewart” และ “The Colbert Report” ของ Jon Stewart และ Stephen Colbert ที่แพร่ภาพผ่านเคเบิลทีวีของ Comedy Central ซึ่งเป็นรายการล้อข่าวจริงในกระแสสังคม และนำเสนอแง่มุมวิพากษ์กระตุ้นความคิดของสังคมได้จนได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มปัญญาชนคนรุ่นใหม่²¹

แพลตฟอร์มรอง : ทวิตเตอร์ (Twitter) และอินสตาแกรม (Instagram)

นอกเหนือไปจากแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์หลัก หากจะค้นหาเนื้อหาทางการเมืองลงไปบนแพลตฟอร์มระดับโลกอื่น ๆ อย่างเช่น ทวิตเตอร์ (Twitter) ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในแวดวงสังคมและการเมืองอเมริกัน การสื่อสารทางการเมืองยุคใหม่ของสองผู้นำจากทศวรรษปัจจุบัน ทั้งนายบารัค โอบามา (Barack Obama) และนายโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ผ่านโปรแกรมทวิตเตอร์อย่างได้ผลทำให้การดำเนินการหาเสียงเลือกตั้ง (Election campaign) ในการเมืองอเมริกันเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนหน้าเป็นอย่างมาก การใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างตรงจุดเป้าหมายกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการชนะการเลือกตั้งของทั้งคู่ แต่ในสังคมออนไลน์ไทย พบว่าผู้ใช้เพียง 38 ให้ความสนใจใช้ทวิตเตอร์ และแม้จะมีผู้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตกว่าร้อยละ 50 มีบัญชีผู้ใช้อินสตาแกรม (Instagram)²² ดังที่ได้แสดงมาในแผนภาพที่ 3.2

ความจำกัดของรูปแบบการสื่อสารและเครือข่ายผู้ใช้ที่โดยรอบงาไปโดยสื่อสังคมออนไลน์อื่นก่อนทำให้การเติบโตของผู้ใช้แพลตฟอร์มรองนี้เป็นไปอย่างช้า ๆ อยู่ในกลุ่มผู้ใช้วงแคบ และมักจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นเยาวชนเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยรูปแบบของการสื่อสารผ่านทวิตเตอร์ที่เป็นตัวอักษรและตัวย่อที่พัฒนามาจากบริการส่งข้อมูลบนตัวอักษรอย่างสั้นผ่านระบบโทรศัพท์มือถือ (SMS) และเคยจำกัดจำนวนสูงสุดไม่เกิน 140 ตัวอักษร และเพิ่มเป็น 280 ตัวอักษรในปี 2560 ซึ่งก็ยังยากลำบากในการใช้ตัวอักษรภาษาอื่นที่ไม่ใช่ตัวอักษรโรมัน โดยเฉพาะในภาษาจีน ญี่ปุ่น เกาหลี และไทยในการพิมพ์ผ่านแป้นพิมพ์จำลองบนหน้าจอโทรศัพท์ในปัจจุบัน การก่อตัวของชุมชนการเมืองออนไลน์หรือแม้กระทั่งการสื่อสารทางการเมืองผ่านทวิตเตอร์ของไทยจึงยังอยู่ห่างจากแพลตฟอร์มหลักมากในเชิงปริมาณ และผลกระทบสืบเนื่อง

---

20 Charlie Campbell. Nov. 13, 2014. ‘Laughing at the Establishment in Thailand.’ In Time. Retrieved from <http://time.com/collection-post/3583214/laughing-at-the-establishment-in-thailand/>; สำหรับทำเนียบ “Next Generation Leaders” เข้าถึงได้จาก <http://time.com/collection/next-generation-leaders/ngl-2014/>

21 Maureen Dowd. 16 November 2006. ‘Jon Stewart and Stephen Colbert: America’s Anchors.’ In Rolling Stone. Retrieved from <https://www.rollingstone.com/tv/tv-news/jon-stewart-and-stephen-colbert-americas-anchors-247689/>. Retrieved on 3 November 2017.

22 ‘การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของไทย’ ข้อมูล ณ ไตรมาสที่ 3 ปีพ.ศ. 2560. Statista. สืบค้นจาก <http://www.statista.com/statistics/284483/thailand-social-network-penetration/>, สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2561.

แต่ถึงอย่างนั้น ทวิตเตอร์ก็มีความสำคัญต่อการเมืองไทยในฐานะที่เป็นแพลตฟอร์มหนึ่งที่นักการเมืองไทยรุ่นใหม่เคยใช้ ทั้งอดีตนายกทักษิณ ชินวัตร (@Thaksinlive) และอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (@PM_Abhisit) หรือ อดีตผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร อภิรักษ์ โกษะโยธิน (@apirak_bangkokซึ่งในขณะนั้นก็อยู่ในกระแสเดียวกันกับการใช้สื่อทวิตเตอร์ของนายบารัค โอบามาในการเมืองอเมริกัน (ค.ศ. 2008-พ.ศ. 2551) ที่ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสังคมสมัยใหม่เพื่อแสดงตัวตนเข้าถึงผู้เลือกตั้งโดยตรง จากที่เดิมเคยต้องพึ่งพากองทัพนักข่าวหลายสำนักช่วยกระจายผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ สื่อสังคมออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นแพลตฟอร์มใดจึงมีทิศทางบ่อนเซาะอำนาจรวมศูนย์ได้ การติดตามข่าวสารผ่านทวิตเตอร์เพียงแพลตฟอร์มเดียวยังอาจเปิดกว้างไปสู่สำนักข่าวจากทั่วโลกได้มากกว่าการติดตามจากสื่อมวลชนยุคก่อนอินเทอร์เน็ต แต่ถึงอย่างนั้นการเสพสื่อความส่งต่อในสื่อสังคมออนไลน์ก็ไม่ได้เปิดหลายคนให้มองกว้างไปกว่าเครือข่ายที่วนเวียนอยู่รอบตัวเรา งานวิจัยของพิจิตรา สีคาโมโต และคณะเรื่องการแพร่กระจายข่าวลือในเครือข่ายทวิตเตอร์²³ ก็ชี้ให้เห็นศักยภาพของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ระดับรองที่อาจเป็นพื้นที่ของข่าวลือจากความคับแคบของข้อมูลและเครือข่ายสังคมกลุ่มเล็กที่สื่อความต่อกันอย่างเงียบเขียบจากหน้ากระแหลัก

นอกจากทวิตเตอร์แล้ว การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างอินสตาแกรมก็เติบโตอย่างต่อเนื่องดังจำนวนผู้ใช้ชาวไทยกว่าครึ่งของประชากรเน็ตไทยที่ส่งผ่านรูปภาพและคลิปวิดีโอสั้นผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ในอินสตาแกรม ซึ่งผู้ชื่นชอบการถ่ายรูปมักให้ความสนใจมากกว่า เพราะความสามารถในการป้องกันการคัดลอกรูปถ่ายไปใช้โดยไม่ระบุเครดิตที่มาของเจ้าของภาพ อีกทั้งรูปการสื่อสารผ่านภาพและวิดีโอเป็นส่วนตัวจึงมีน้อย ภาพที่ถูกนำเสนอจึงมักอาจเปิดเผยตัวตนในโลกจริง เชื่อมต่อกับตัวตนในชุมชนผู้ใช้อินสตาแกรมอย่างตรงไปตรงมา การสื่อสารผ่านอินสตาแกรมจึงเป็นคล้ายการแสดงสดเก็บรูปถ่ายและวิดีโอของผู้ใช้ ถึงอย่างนั้นการโพสต์เนื้อหาที่เป็นไปได้ภายในกรอบภาพกราฟิกเหมือนเป็นรูปถ่ายรูปหนึ่ง ความเป็นสังคมออนไลน์และชุมชนในพื้นที่อินสตาแกรมอาจจะเกิดขึ้นได้ในช่องให้ความเห็นต่อท้ายแต่ละภาพที่ถูกโพสต์ และการติด “แฮชแท็ก” (Hashtag) หรือคำสำคัญ (Keyword) เพื่อแสดงความเป็นกลุ่มก้อนและเสียงสนับสนุนเจตนาที่สื่อผ่านคำสำคัญ ถึงภาพจะมีพลังในการอธิบายและสื่อความจริง แต่การสร้างผลการเปลี่ยนแปลงจากการเคลื่อนไหวในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ระดับรองของสังคมอาจไม่ใช่หนทางที่ปฏิบัติการทางการเมืองจะสนใจให้ความสำคัญ แพลตฟอร์มหลักที่มีผู้ใช้เป็นจำนวนมากต่างหากที่มักจะเป็เป้าหมายในการช่วงชิงมวลชนและความสนใจ เพื่อสนับสนุนความสำเร็จในปฏิบัติการต่อพื้นที่สังคมจริง

ถึงพลังทางการเมืองและการถกเถียงวิวาทะในประเด็นความสนใจบนแพลตฟอร์มของทวิตเตอร์และอินสตาแกรมในสังคมไทยยังอาจห่างไกลกว่าแพลตฟอร์มหลักในเชิงเปรียบเทียบ เพราะความสำเร็จในการใช้ประโยชน์ของอินสตาแกรมในทางการตลาดผ่านภาพและแฮชแท็กนับว่ามีพลังอยู่ไม่น้อย หน้าอินสตาแกรมของดารานักร้องชื่อดังทั้งหลายถูกประเมินคุณค่าจากยอดจำนวนผู้ติดตาม และขายพื้นที่เพื่อโฆษณาสินค้า ซึ่ง

---

23 งานวิจัยโดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย นำเสนอเมื่อ 13 ธันวาคม 2559; “คุณหรือใครแพร่กระจาย "ข่าวลือ" ในทวิตเตอร์ ?” ใน สำนักข่าวอิสรรา. 20 ธันวาคม 2559. สืบค้นจาก <https://www.isranews.org/thaireform-other-news/52666-tweeterrumour.html>. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2560.

การทำให้ความนิยมเป็นสินค้านี้ก็คล้ายในเพจเฟซบุ๊กยอดนิยมหลายเพจที่เปิดช่องทางให้ธุรกิจเข้ามาทั้งการโฆษณาโดยตรงและโฆษณาแฝง ผ่านการรีวิวสินค้าอุปโภค-บริโภคหลากชนิด โดยเฉพาะในผลิตภัณฑ์เสริมความงามที่กลายมาเป็นธุรกิจใหญ่ของสังคมไทยร่วมสมัย กระแสการบริโภคและพฤติกรรมเลียนแบบดาราคณดังยังเป็นกระแสความนิยมของในหมู่วัยรุ่นและคนรุ่นใหม่ที่ยังสะท้อนต่อเนื่องมาสู่เฟซบุ๊กและอินสตาแกรม ทำให้พื้นที่ของบรรดา “เซเลบ” (Celebrity) หรือ “เน็ตไอดอล” คนดังบนอินสตาแกรมนี้น่าเป็นพื้นที่ส่วนขยายของสังคมผู้คนรุ่นใหม่²⁴ ซึ่งสังคมไทยอาจต้องได้เรียนรู้และเตรียมพร้อมไปกับแนวทางสังคมการเมืองของยุคดิจิทัลนี้

---

24 Zoë Lawrence. 'LINE app dominates in Thailand.' Kantar. 2 March 2017. Retrieved from <https://sea.kantar.com/tech/social/2017/line-app-dominates-in-thailand/>. Retrieved on 22 December 2017.